

อารยธรรมอินเดีย

บทนำ

ในการศึกษาอารยธรรมโบราณของอินเดีย สิ่งหนึ่งที่เรพบก็คือความต่อเนื่องของวัฒนธรรมอินเดียตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดูเหมือนว่าอารยธรรมที่สำคัญ ๆ ของโลกนี้จะมีอารยธรรมอินเดียและจีนเท่านั้นที่ยังคงประพุดติ ปฏิบัติกันอยู่เหมือนเช่นพันปีที่ผ่านมา ในทางตรงข้ามหากเราพิจารณาอารยธรรมเมโสโปเตเมีย อียิปต์ กรีก เราจะพบการเสื่อมสลายขาดความต่อเนื่องของอดีตกับปัจจุบัน

ในอินเดียปัจจุบันเรายังคงเห็นและได้ยินการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่ใช้บทสวด ซึ่งเคยใช้กันมานับพันปี เรายังคงเห็นว่าประชาชนของอินเดียเคร่งครัดต่อคติ ค่านิยม หรือกฎเกณฑ์อันเนื่องมาจากการจัดระเบียบทางสังคมหรือระบบวรรณะ

อย่างไรก็ตามการศึกษาประวัติศาสตร์โบราณของอินเดียนั้นมิได้เกิดขึ้นอย่างจริงจัง จนกระทั่งช่วงหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 19 ก่อนหน้านี้เรื่องราวของอินเดียโบราณปรากฏอยู่ในเอกสารของกรีก ซึ่งก็ปรากฏอยู่น้อยมาก ผู้ศึกษาเรื่องราวของอินเดียในยุคแรก ๆ นั้นเป็นพวกมิชชันนารี ซึ่งประสบความสำเร็จในการศึกษาไวยากรณ์ภาษาสันสกฤต แต่ก็มิได้ทำให้เข้าใจอดีตของอินเดียอย่างแท้จริง เพราะมิชชันนารีศึกษาเฉพาะสิ่งที่เขากำลังเผชิญหน้าอยู่เท่านั้น

การศึกษาเรื่องราวของอินเดียตั้งแต่ครั้งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 18 จนกระทั่งมาถึงต้น ๆ คริสต์ศตวรรษที่ 20 นั้นส่วนใหญ่จะเป็น การศึกษา ภาษา วรรณกรรม มีการแปลวรรณกรรมสำคัญ ๆ ของอินเดีย เช่น ภาควัดศีตา จึงทำให้ไม่ได้ภาพของอินเดียที่แท้จริง บางกรณีก็ยิ่งเชื่อว่า อารยธรรมอินเดียเริ่มต้น และเกิดขึ้นโดยชาวอารยัน

กระทั่งศตวรรษที่ 20 การขุดค้นทางโบราณคดีอย่างจริงจัง จึงเกิดขึ้น มีการจัดตั้งกองโบราณคดี โดยมี Sir John Marshall เป็นผู้อำนวยการ และหลังจากนั้นการขุดค้นอย่างมีระบบก็เกิดขึ้น ผลงานที่ยิ่งใหญ่ของกองโบราณคดีนี้ก็คือ การค้นพบอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ ในปี 1924

การค้นพบอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ เป็นการเปลี่ยนโฉมหน้าประวัติศาสตร์โบราณของอินเดีย ทำให้เราได้เรียนรู้ภาพของอินเดียที่แท้จริง ทำให้เราเข้าใจวัฒนธรรมของอินเดียชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะพัฒนาการด้านศาสนา ซึ่งยังคงมีอิทธิพลมาจนถึงปัจจุบัน

ในที่นี้เราคงมีต้องกล่าวถึงคุณค่า ความสำคัญ ของอารยธรรมอินเดียที่มีในตัวของมันเอง รวมถึงอิทธิพลของวัฒนธรรมอินเดียที่มีต่อโลก ประชาชนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่างก็ซาบซึ้งต่ออิทธิพลนี้เป็นอย่างดีอยู่แล้ว

ศักราชสำคัญ ๆ ในประวัติศาสตร์อินเดียโบราณ

ยุคก่อนคริสตศักราช (B.C.)

C*. 2500	อารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ
C. 1500	"อารยัน" อพยพเข้าสู่อนุทวีปอินเดีย
C. 800	วัฒนธรรมอารยันขยายตัวในอนุทวีป การใช้เหล็กในอนุทวีป
C. 600	การสถาปนาอำนาจของแคว้นมคธ
C. 519	ไซรัสแห่งเปอร์เซียยึดครองดินแดนตะวันตกเฉียงเหนือของอนุทวีป
493	พระเจ้าอชาตศัตรู เสวยราชย์ครองแคว้นมคธ
486	พระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพาน (?)
C. 468	พระมหากวีระนิพพาน
327-5	พระเจ้าอเล็กซานเดอร์แห่งมาซีดอนรุกรานอนุทวีปอินเดีย
321	พระเจ้าจันทรคุปต์ตั้งราชวงศ์เมารยะขึ้นครองราชย์
268-31	รัชสมัยของพระเจ้าอโศกแห่งอาณาจักรเมารยะ
185	ราชวงศ์เมารยะเสื่อม
180-30	กรีกยึดครองดินแดนตะวันตกเฉียงเหนือ

ยุคคริสตศักราช (A.D.)

C. 78	พระเจ้ากนิษกะแห่งราชวงศ์กุษาณะครองดินแดนตะวันตกเฉียงเหนือ
319-20	การสถาปนาราชวงศ์คุปตะ
606-47	สมัยของพระเจ้าหรรษาวรรณะ
712	อาหรับยึดครองแคว้นซินด์
C. 800	สมัยของคังกราคารย นักปรัชญาฮินดู (คังกระหรือคังกราคารย คือคนเดียวกัน)
997-1030	การรุกรานของมาหุมัดแห่งฆิษนี
C. 1050	สมัยของรามานูชา นักปรัชญาฮินดู
1206	การสถาปนาอำนาจ ราชวงศ์ทาส (Slave Dynasty)
1526	การสถาปนาราชวงศ์โมกุล

C = Circa (ประมาณ)

ที่มา : Thapar Romila. A History of India, Vol. I Penguin Books, Middlesex, 1972.

ภูมิศาสตร์

อารยธรรมอินเดียได้ถือกำเนิดในดินแดนที่เรียกขานกันว่า อนุทวีปอินเดีย ซึ่งมีอาณาเขตกว้างใหญ่ไพศาลกว่าประเทศอินเดียในปัจจุบัน¹ เราพอจะกำหนดพรมแดนธรรมชาติของอนุทวีปนี้ได้พอสังเขป ดังนี้คือ

ทิศเหนือ มีเทือกเขาหิมาลัย (The Himalayas) วางตัวทอดยาวไปยังทิศตะวันตกและตะวันออก **ทิศตะวันตก ทิศตะวันออก ทิศใต้** ของอนุทวีปมีทะเลเป็นพรมแดนธรรมชาติอันได้แก่ ทะเลอาหรับ อ่าวเบงกอล และมหาสมุทรอินเดียตามลำดับ

จากลักษณะทางธรรมชาติเช่นนี้ ทำให้ดูเหมือนว่า อินเดียอยู่น้อยอยู่อย่างโดดเดี่ยว โดยเฉพาะเทือกเขาหิมาลัยทางตอนเหนืออันดูเหมือนจะปิดกั้นอินเดียจากโลกภายนอก หรือแม้แต่กับเอเชียด้วยกัน แต่ในความเป็นจริงแล้วประชาชนในอนุทวีปนับตั้งแต่โบราณกาลได้ใช้ช่องเขาทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอนุทวีป เป็นเส้นทางคมนาคมเพื่อค้าขาย และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม จนกระทั่งการเดินทางเรือได้เจริญขึ้น เส้นทางเหล่านี้จึงค่อย ๆ ลดบทบาทลง ช่องเขาเหล่านี้ได้แก่ ช่องเขาโบลัน (Bolan Pass) ช่องเขาไคเบอร์ (Khyber Pass)

เทือกเขาทางตอนเหนือนี้เองที่เป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำสำคัญ 2 สาย ของอนุทวีปอินเดีย อันได้แก่ แม่น้ำสินธุ ที่อยู่ทางทิศตะวันตก และแม่น้ำคงคาทางทิศตะวันออก บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำทั้ง 2 สายนี้ก็คือศูนย์กลางของการกำเนิดอารยธรรมที่ยิ่งใหญ่ของอินเดีย ดังจะกล่าวต่อไปภายหลัง

ภายในพรมแดนธรรมชาติข้างต้นนั้น อนุทวีปอาจพอแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ อินเดียเหนือและอินเดียใต้โดยมีเทือกเขาวินด์ย (Vindya) เป็นเส้นแบ่ง 2 ส่วนออกจากกันทั้งสองส่วนมีความแตกต่างกันทั้งในแง่ภูมิศาสตร์ และวัฒนธรรม

---

¹ ประเทศอินเดียในปัจจุบันเกิดขึ้นโดยได้รับเอกราชจากอังกฤษ เมื่อ 15 สิงหาคม ค.ศ. 1947 ในสมัยโบราณคนอินเดียจะเรียกว่า ภารตะ-วรรษ หรือชมพูทวีป

อินเดียเหนือ ประกอบไปด้วยที่ราบลุ่มแม่น้ำที่เหมาะสมแก่การเกษตรกรรม เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของดิน และยังอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ถ่านหิน และเหล็ก ในบริเวณแคว้นพิหาร ทำให้ตอนเหนือเหมาะเป็นแหล่งกำเนิดอารยธรรม

อินเดียใต้ สภาพภูมิศาสตร์จะเป็นที่ราบสูง ค่อนข้างแห้งแล้ง ไม่เหมาะกับการทำเกษตรกรรม อย่างไรก็ตามก็ยังมีแม่น้ำสายสั้น ๆ ที่ทำให้เกิดที่ราบชายฝั่ง ที่ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดอารยธรรมอินเดียอีกแห่งหนึ่ง

นอกเหนือจากการอธิบายสภาพภูมิศาสตร์ในลักษณะข้างต้นแล้ว เรายังพอจะอธิบายสภาพภูมิศาสตร์ของอินเดียโดยอธิบายตามศูนย์กลางการกำเนิด หรือแหล่งความเจริญทางวัฒนธรรม ดังนี้

1. **เขตตะวันตกเฉียงเหนือ** ดินแดนทางตะวันตกเฉียงเหนือของอนุทวีปอินเดีย ปัจจุบันคือส่วนหนึ่งของประเทศปากีสถาน ซึ่งมีแม่น้ำสินธุเป็นแม่น้ำสายหลัก ประกอบไปด้วยสาขาต่าง ๆ จึงทำให้ดินแดนแถบนี้ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ อีกทั้งยังมีช่องเขาโคเบอร์และโบลัน ในเทือกเขาทางตะวันตกเฉียงเหนือที่สามารถใช้เดินทางเข้าออกอนุทวีปอินเดียได้ (ดูเหมือนว่าจะเป็นเส้นทางเดียวที่จะติดต่อกับอนุทวีปอินเดียได้ ในสมัยโบราณ) สภาพภูมิศาสตร์เช่นนี้มีผลสำคัญดังนี้คือ ทำให้แถบลุ่มน้ำสินธุกลายเป็นศูนย์กลางของการกำเนิดอารยธรรมดั้งเดิมของอินเดีย นั่นคือ อารยธรรมลุ่มน้ำสินธุ (Indus Civilization) ดังจะกล่าวต่อไปภายหน้า นอกจากนี้ช่องเขาดังกล่าวยังเป็นเส้นทางที่ชนเผ่าต่าง ๆ เดินทางเข้ามาในอนุทวีปอินเดียด้วยจุดประสงค์ต่าง ๆ กันไม่ว่าจะค้าขาย สงคราม ปล้นสดมภ์ อย่างไรก็ตามการคมนาคมในสมัยนั้นมิได้สะดวกสบาย จึงทำให้บางครั้งเมื่อชนกลุ่มต่าง ๆ อพยพเข้ามาแล้วไม่อยากจะเดินทางกลับ ต่างพากันตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตลุ่มน้ำสินธุ หรือบางครั้งก็อพยพต่อไปจนถึงบริเวณตอนกลางของอินเดียเหนือ หรือบางทีก็มุ่งหน้าสู่เขตตะวันออกของอนุทวีปเลยทีเดียว

ดังนั้นดินแดนแถบตะวันตกเฉียงเหนือนี้ จึงเปรียบเหมือนแหล่งรวมของประชากรเผ่าพันธุ์ต่าง ๆ วัฒนธรรมต่าง ๆ ที่ผสมผสานกัน ไม่ว่าจะเป็น คนพื้นเมืองดั้งเดิม เปอร์เซีย กรีก อาร์ยัน ฯลฯ จนกระทั่งทำให้ในสมัยต่อมาคนในแถบลุ่มน้ำคงคามองดินแดนนี้ว่าเป็นดินแดนไม่บริสุทธิ์ ใครก็ตามที่เดินทางเข้าไปในดินแดนแถบนี้จะผิดกฎของวรรณะ

2. **เขตลุ่มน้ำคงคา และสาขา** ดินแดนในเขตนี้นับว่าเป็นศูนย์กลางของการกำเนิดอารยธรรมอินเดีย(ตามความเข้าใจโดยทั่วไป)อย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นระบบการปกครอง วรรณะ ศาสนาต่าง ๆ ของอินเดีย ล้วนแล้วแต่ถือกำเนิดและเจริญงอกงามในเขตนี้แทบทั้งสิ้น แม่น้ำคงคาซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลัก มีความเหมาะสมทั้งในแง่เกษตรกรรม และพาณิชย์กรรม คือสามารถเดินเรือได้ไปจนออกอ่าวเบงกอลก่อให้เกิดความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ อันเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้เกิดความงอกงามทางวัฒนธรรม

นอกจากนี้บริเวณนี้ยังอุดมไปด้วยแร่ธาตุที่สำคัญต่อเศรษฐกิจ นั่นคือ ถ่านหิน และเหล็ก ในบริเวณแคว้นพิหารในปัจจุบัน ถ่านหินนั้นจัดได้ว่าเป็นถ่านหินที่มีคุณภาพดี ซึ่งจะมีผลต่อการผลิตเครื่องมือ และอาวุธที่มีคุณภาพอันจะส่งผลให้เกิดอาณาจักรขนาดใหญ่ อย่างเช่น แคว้นมคธในภายหลัง

3. เขตตอนใต้ หมายถึง ดินแดนที่อยู่ใต้เทือกเขาวินธัย (Vindya) ลงไป ศูนย์กลางการกำเนิดอารยธรรมทางใต้นั้น กระจัดกระจายอยู่ตามที่ราบชายฝั่งทั้งทางตะวันตกและตะวันออก เช่น แคว้นมหาภารททางตะวันตก แคว้นทมิฬนาฑูทางตะวันออก เป็นต้น รูปแบบทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นทางตอนใต้นั้นเชื่อว่าได้รับอิทธิพลจากทางตอนเหนือ แล้วนำไปประยุกต์ปรับปรุงพัฒนา จนกระทั่งบางอย่างได้กลายเป็นวัฒนธรรมของอินเดียโดยรวม (ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า)

หากจะเปรียบเทียบความสำคัญของทั้ง 3 เขตแล้วอาจกล่าวได้ว่า 2 เขตแรกจะเป็นเขตที่มีความสำคัญในแง่ของการเกิดและเจริญเติบโตทางวัฒนธรรมของอินเดียมากกว่าเขตที่ 3 และนอกจากนี้ในแง่ของอำนาจทางการเมืองตั้งแต่สมัยโบราณ เชื่อกันว่าหากผู้ใดได้ครอบครองอินเดียเหนือ (2 เขตแรก) ก็เหมือนได้ครอบครองอินเดียทั้งหมด ดังปรากฏในมหากาพย์มหาภารตยุทธ ที่มีสงครามแย่งชิงกูรูเกษตร ซึ่งคือ 2 เขตแรกนั่นเอง

ประชากรและภาษา

อนุทวีปอินเดียประกอบไปด้วยประชากรหลายเผ่าพันธุ์ หลายเชื้อชาติ อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานนับตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์หรือแม้กระทั่งในสมัยประวัติศาสตร์ ก็ยังมีการอพยพเข้ามาอยู่ไม่ขาดสาย จนทำให้เกิดการผสมผสานกันทางเชื้อชาติ และเผ่าพันธุ์รวมไปถึงทางวัฒนธรรมด้วย อย่างไรก็ตามก็พอจะจำแนกกลุ่มประชากรที่หลากหลายเหล่านี้ออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ ซึ่งในที่นี้จะจำแนกโดยอาศัยบทบาทในการสร้างสรรค์วัฒนธรรม เรียงตามลำดับก่อนหลังโดยมิได้คำนึงถึงว่าวัฒนธรรมของผู้ใด มีความสำคัญ หรือยิ่งใหญ่กว่ากัน ดังนั้นบางกลุ่มจึงอาจจะใช้นัยทางวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนด กลุ่มประชากร นั้น ๆ นอกเหนือจากเชื้อชาติ หรือเผ่าพันธุ์

1. กลุ่มดราวิเดียน (Dravidian) หรือทราวิท

ประชากรกลุ่มนี้มีกำเนิดไม่แน่ชัดนัก อาจเกิดจากการผสมปนเปทางเชื้อชาติของชนกลุ่มแรก ๆ ที่อพยพเข้ามาในอนุทวีปอินเดีย เช่นพวกออสตราลอยด์ พวกเนกริโต ฯลฯ แต่อย่างไรก็ตามเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ชนกลุ่มนี้มีบทบาท และอำนาจอยู่ในอนุทวีปอินเดียก่อนหน้าพวกอารยันซึ่งเป็นชนเผ่าเร่ร่อนจะเข้ามา มีบทบาทอย่างสูงในการสร้างสรรค์อารยธรรมอินเดีย

ลักษณะทางสรีระของคนกลุ่มนี้ คือจะมีผิวดำ ตัวเตี้ย ผมหยิก จมูกแบน
ปัจจุบันนี้ชนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะมีถิ่นที่อยู่อาศัยบริเวณตอนใต้ของประเทศอินเดีย

ภาษาที่ใช้ก็คือ ภาษาตระกูลดราวิเดียน ที่สำคัญก็คือ ภาษาทมิฬ (Tamil) ซึ่งเป็นภาษาที่เก่าที่สุด
เชื่อกันว่ามีมาตั้งแต่ต้นคริสตกาล เป็นภาษาที่ใช้เขียนในงานวรรณกรรมของทางตอนใต้ มีคนพูด และใช้
มากที่สุด ในภาษาตระกูลนี้ นอกจากนี้ ก็มีภาษา เทเลกู (Telugu) มะละยาฬัม (Malayalam) และคานา
ริส (Kanares) อย่างไรก็ตาม เนื่องจากทางตอนใต้ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากทางตอนเหนือ ซึ่งใช้
ภาษาตระกูลอารยัน อันได้แก่ สันสกฤต ทำให้มีอิทธิพลของภาษาสันสกฤตปรากฏอยู่ในภาษาตระกูลดรา
วิเดียนนี้เช่นกัน

2. กลุ่มอารยัน หรืออินโด-อารยัน (Aryan, Indo-Aryan)

ประชากรกลุ่มนี้อพยพเข้ามาสู่อินเดียเมื่อประมาณ 1500 B.C. ชนกลุ่มนี้น่าจะมีถิ่น
กำเนิดจากเอเชียกลาง ลักษณะทางสรีระเป็นกลุ่มคนที่มีร่างกายสูง ผิวขาว ผมหยิกหยักศก จมูกโด่ง
หรืออาจจะนึกภาพอย่างง่าย ๆ ก็คือ พวกแขกขาว ปัจจุบันนี้คนกลุ่มนี้จะอาศัยอยู่ทางอินเดียเหนือ ซึ่งเชื่อ
กันโดยทั่วไปว่าเป็นกลุ่มที่มีสถานะทางสังคมสูง

พวกอารยันนี้เองเป็นผู้ที่สร้างสรรค์สิ่งที่เราเข้าใจว่า คืออารยธรรมอินเดีย (แต่ต้องไม่ลืมว่าการ
สร้างสรรค์นี้ย่อมต้องผสมผสานกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของอินเดียอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้)

ภาษาที่คนกลุ่มนี้ใช้อยู่ก็คือ ภาษาตระกูลอารยัน ซึ่งมีภาษาที่สำคัญในตระกูลนี้อยู่ 2 กลุ่มใหญ่
คือ

1. ภาษาสันสกฤต
2. ภาษาปรากฤต

ภาษาสันสกฤต : เป็นภาษาที่ใช้เขียนงานทางศาสนา และงานวรรณกรรมสำคัญ ๆ ส่วน
ใหญ่จะเกี่ยวข้องกับศาสนาฮินดู เชื่อว่าภาษาสันสกฤตนี้เป็นภาษากลางของชนเผ่าอารยัน จัดว่าเป็น
ภาษาชั้นสูง ภายหลังเมื่อประมาณศตวรรษที่ 4 ก่อนคริสตกาลมีการแต่งตั้งอากรณภาษาสันสกฤต
ขึ้นโดยปาณินิ ทำให้ภาษานี้ไม่มีพัฒนาการต่อไปอีก เชื่อกันว่าการแต่งตั้งนั้นทำให้ภาษาสันสกฤต
กลายเป็นภาษาที่ตายแล้ว แต่อย่างไรก็ตามภาษานี้ก็ยังเป็นภาษาสูง และมีการศึกษาภาษานี้จนถึงระดับ
ปริญญาเอก แม้ว่าจะไม่มีการใช้ในชีวิตประจำวันก็ตาม

ภาษาปรากฏ : คือภาษาถิ่นต่าง ๆ ในตระกูลภาษาอารยัน เป็นภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งพัฒนาขึ้นและมีความสำคัญมากขึ้นตามลำดับ เนื่องจากภาษาสันสกฤตนั้นผู้คนไม่นิยมพูดกัน ภาษาปรากฏที่สำคัญก็ได้แก่ ภาษาบาลี¹ (Pali) ภาษามาคธี (Magadhi) ในแคว้นมคธ ฯลฯ เชื่อกันว่า ภาษาอินเดีย ที่ปรากฏอยู่ในภาคเหนือของอินเดียปัจจุบันมีพัฒนาการมาจากภาษาตระกูลนี้

3. ชนกลุ่มน้อย (Minorities)

ชนกลุ่มน้อยในที่นี้หมายถึง เป็นชนกลุ่มน้อยทางวัฒนธรรมซึ่งอาจมีความแตกต่างจาก ประชากร 2 กลุ่มแรกทั้งทางวัฒนธรรมและเชื้อชาติ หรืออาจจะแตกต่างเฉพาะวัฒนธรรม เช่น ศาสนา แต่เชื้อชาติ เผ่าพันธุ์เดียวกัน ดังนั้นจึงมิได้หมายความว่าชนเผ่าที่อาศัยตามป่าเขาที่มีค้อยมีบทบาท ทางวัฒนธรรม แต่จะหมายถึงเฉพาะชนกลุ่มน้อยทางวัฒนธรรม เช่น มุสลิม ดูจะเป็นตัวอย่างที่ชัดเจน ที่สุด

ชนกลุ่มนี้เกิดขึ้นจากการที่อินเดียได้รับเอาวัฒนธรรมจากภาษาภายนอกด้วยวิธีการต่าง ๆ แต่ที่ พบชัดเจนก็คือจะเป็นการนำเข้าโดยเจ้าของวัฒนธรรมนั้น ๆ แล้วจึงค่อยมาขยายตัวในอนุทวีปอินเดีย โดย ที่ประชาชนของอนุทวีปอินเดีย ซึ่งอาจจะเป็นชนกลุ่มต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นดราวิเดียน หรืออารยัน รับเอา วัฒนธรรมนั้นมาใช้โดยเต็มใจหรือไม่ก็ตาม ลักษณะการถ่ายทอดหรือการรับเอาวัฒนธรรมเช่นนี้ ก่อให้เกิดกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมแตกต่างไปจากชนกลุ่มใหญ่ (ฮินดู) กลุ่มดังกล่าวนี้ก็ได้แก่ กลุ่มชนที่ นับถือศาสนาอิสลาม กลุ่มชนที่นับถือศาสนาคริสต์

ภาษาที่ปรากฏในชนกลุ่มน้อยเหล่านี้ ที่สำคัญก็คือ ภาษาอูรดู (Urdu) ซึ่งนิยมใช้ในหมู่ชาวมุสลิม ในอินเดีย เชื่อกันว่าภาษาอูรดูนี้มีพัฒนาการมาจากการผสมผสานระหว่างภาษาอาหรับ ภาษาตระกูล อารยัน (น่าจะเป็นภาษาสันสกฤต) และภาษาเปอร์เซีย (ภาษาเปอร์เซียเป็นภาษาราชการในสมัย ราชาวงศ์โมกุล ซึ่งนับถือศาสนาอิสลาม)

¹ น่าจะเป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าใช้ภาษาบาลีในศาสนาพุทธ : ผู้เขียน

อารยธรรมดั้งเดิมของอนุทวีปอินเดีย
อารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ
(Indus Civilization)
 (C. 2550 - 1550 B.C.)

ก่อนหน้าที่จะมีการค้นพบร่องรอยของอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ ในคริสต์ศตวรรษที่ 20 การศึกษาเรื่องราวของอินเดียนั้นจะเข้าใจกันว่าวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏในอินเดียนั้นล้วนแล้วแต่เป็นผลงานของชาวอารยันเท่านั้น จนกระทั่งหลังการขุดค้นทางโบราณคดีในแถบลุ่มแม่น้ำสินธุ ซึ่งเริ่มต้นในปี ค.ศ.1924 แล้วจึงพบว่า ได้มีร่องรอยของความเจริญปรากฏก่อนหน้าการเข้ามาของอารยัน (Pre-Aryan Civilization) ซึ่งในปัจจุบันรู้จักกันดีว่าเป็นอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ หรือวัฒนธรรมฮาร์ปโป (Harappa Culture) ซึ่งเรียกชื่อตามเมือง Harappa ที่เป็นแหล่งขุดค้นทางโบราณคดี

อารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุนี้หากจะเปรียบกับอารยธรรมสำคัญ ๆ ในแหล่งอื่นของโลกแล้ว อาจกล่าวได้ว่าเรามีความรู้น้อยมาก เช่น เมื่อเทียบกับความรู้ที่เรามีต่ออียิปต์ หรืออารยธรรมร่วมสมัยอื่น ทั้งนี้ก็เพราะว่าเราไม่มีหลักฐานที่เป็นตัวเขียนหรือกล่าวโดยย่อก็คือ อารยธรรมนี้ไม่มีตัวอักษร นักโบราณคดีพบสัญลักษณ์บางอย่างปรากฏอยู่บนโบราณวัตถุที่เรียกว่า ตราหินสับ (SEAL) แต่ไม่สามารถตีความสัญลักษณ์เหล่านั้นได้ จนเป็นที่เข้าใจกันว่า อารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุเป็นอารยธรรมก่อนประวัติศาสตร์ เพราะไม่มีประวัติศาสตร์ (Basham, 1959 : 14)

อารยธรรมนี้ มีแหล่งขุดค้นที่สำคัญอยู่ 2 แห่ง คือที่เมือง ฮาร์ปปา (Harappa) และเมืองโมहनโจดาโร (Mohenjo Daro) ซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ Ravi ในแคว้นปัญจาบ และบนฝั่งแม่น้ำสินธุ (250 ไมล์จากปากแม่น้ำ) ตามลำดับ นอกจากนี้ก็ยังพบเมืองซึ่งอยู่ร่วมสมัยกระจายอยู่ทั่วไปในเขตแคว้นปัญจาบ และลุ่มน้ำสินธุซึ่งประมาณว่ามีระยะทางจากทิศเหนือลงไปทิศใต้ยาวถึง 950 ไมล์ เมืองต่าง ๆ เหล่านี้มีรูปแบบทางวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันมาก แม้แต่อิฐดินเผาที่ใช้ในการก่อสร้างโดยปกติแล้วจะมีขนาดและรูปร่างเหมือนกัน (Basham, 1979 : 14-15)

Basham สันนิษฐานว่า อารยธรรมนี้มีอายุมาตั้งแต่ประมาณ 2500 B.C. และสิ้นสุดลงเมื่อประมาณ 1550 B.C. โดยผู้สร้างสรรค์อารยธรรมนี้ก็คือ คนพื้นเมืองดั้งเดิมของอนุทวีปอินเดียที่เรียกว่าชาวดราวิเดียน (Dravidian) และผู้มีส่วนสำคัญที่ทำให้อารยธรรมนี้สลายตัวไปก็คือชาวอารยัน

สภาพสังคม - การปกครอง เศรษฐกิจ และความเชื่อของอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ

เนื่องจากอารยธรรมนี้มีได้ทั้งหลักฐานที่เป็นตัวอักษรเอาไว้ให้ศึกษา ดังนั้นนักวิชาการจึงสร้างภาพของอารยธรรมนี้จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ขุดค้นพบ โดยใช้การสันนิษฐานจากโบราณสถาน และโบราณวัตถุผสมผสานกับหลักทฤษฎีทางวิชาการด้านต่าง ๆ รวมไปถึงการศึกษาเปรียบเทียบกับแหล่งอารยธรรมร่วมสมัย เช่น อารยธรรมเมโสโปเตเมีย (ซึ่งมีความสัมพันธ์กับอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ) หลักฐานทางโบราณคดีนั้นมีมากมาย หากจะนำมากล่าวในที่นี้ก็ทำให้เสียเวลาจดจำกันโดยใช้เหตุ ดังนั้นในการอธิบายภาพของอารยธรรมนี้จึงจะหยิบยกเฉพาะหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการสันนิษฐานของนักวิชาการหรือเฉพาะหลักฐานที่สนับสนุนสมมติฐานต่าง ๆ เพียงให้พอเข้าใจ และเห็นภาพของอินเดียยุคก่อนการเข้ามาของชาวอารยัน โดยจะแบ่งออกเป็นหัวข้อต่าง ๆ ตามที่กล่าวไปข้างต้น อย่างไรก็ตามในบางกรณีอาจจำเป็นต้องกล่าวพาดพิงบางประเด็น นอกเหนือไปจากหัวข้อที่ตั้งไว้ เนื่องจากประเด็นนั้น ๆ มีความสัมพันธ์กับประเด็นที่กำลังอธิบายอยู่

สังคม - การปกครอง

จากการขุดค้นทางโบราณคดีทำให้เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าสังคมของอารยธรรมนี้เป็น "สังคมเมือง" (Urban Society) หรือบางแห่งอาจเรียกว่า "สังคมนาครธรรม" เหตุที่ยอมรับกันก็เนื่องจากการขุดค้นทางโบราณคดีที่ฮาร์ปปาและโมहनโจดาโร นั้น นักโบราณคดีได้ค้นพบเมือง (City)

เมืองที่ขุดค้นพบนี้เป็นเมืองขนาดใหญ่ ประกอบด้วยบ้านเรือนสำหรับอยู่อาศัยสร้างด้วยอิฐ มีบ่อน้ำใช้ในบ้าน มีห้องน้ำ ระบบระบายน้ำ และยังมีอาคารสาธารณะขนาดใหญ่ สระน้ำขนาดใหญ่ (The Great Bath) ซึ่งมีขนาด 55 เมตร x 33 เมตร (Majumdar, 1976 : 17) นอกจากนี้ยังพบว่าเมืองเหล่านี้มีแบบแปลนคล้าย ๆ กัน ขนาดของบ้านเรือนมีขนาดเท่า ๆ กัน มีการวางผังเมืองอย่างเป็นระเบียบ ถนนตัดตรง กว้าง มีท่อระบายน้ำ

โดยภาพรวมแล้วจากซากปรักหักพังที่ขุดค้นพบ ทำให้เราสรุปได้ว่า เคยมีเมืองขนาดใหญ่ซึ่งมีประชากรหนาแน่น มีชีวิตความเป็นอยู่ที่สุขสบาย หฐูหฺว รุ่งเรือง รวมไปถึงมีระบบสาธารณสุขที่ดี และอาจกล่าวได้ว่างานสถาปัตยกรรมได้บรรลุถึงความสำเร็จในระดับหนึ่งแล้ว (Majumdar, 1976 : 18)

จากภาพสังคมเมืองทำให้สันนิษฐานได้ต่อไปว่า สังคมนี้จะต้องมีการจัดระเบียบของสังคม โดยแบ่งคนออกเป็นชนชั้นต่าง ๆ อย่างเช่น ผู้ปกครอง ชนชั้นกลาง ทาส อย่างไรก็ตามประเด็นนี้เป็นเพียงข้อสังเกตที่อาศัยการเปรียบเทียบกับสังคมในยุคต่อ ๆ มาเท่านั้น มิได้มีหลักฐานยืนยันแน่นอน แต่จากลักษณะสังคมเมืองทำให้น่าเชื่อว่าจะเป็นไปได้

สังคมเมืองซึ่งมีความหลากหลายในชนชั้น ความซับซ้อนในความสัมพันธ์ของสมาชิกสังคม ทำให้สังคมจะต้องแสวงหากฎเกณฑ์ในการกำหนดความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคม กล่าวอย่างง่าย ๆ ก็คือ สังคมนี้น่าจะมีกฎหมาย แต่เราไม่รู้ชัดว่าเป็นอย่างไร โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่าสังคมนี้น่าจะมีความสัมพันธ์ทางสายโลหิตอาจดี้อยกว่าความสัมพันธ์ที่ถูกระบุโดยกฎหมาย หรือกฎระเบียบอื่น ๆ ของสังคม

มีผู้ให้ข้อสังเกตว่าจากขนาดบ้านเรือนที่มีขนาดเท่า ๆ กันนั้น สะท้อนให้เห็นถึงสถานะทางสังคมของสมาชิกในสังคมว่ามีสถานะใกล้เคียงกัน ซึ่งในที่นี้น่าจะเป็นชนชั้นกลางของสังคม ซึ่งน่าจะมีจำนวนมาก และเป็นกลุ่มคนที่สร้างและรักษาอารยธรรมนี้เอาไว้ นั่นก็คือเป็นสังคมที่ดำรงอยู่ได้ด้วยชนชั้นกลาง

สังคมลักษณะดังกล่าวข้างต้นย่อมจะมีความจำเป็นในการที่จะต้องมีผู้ปกครอง อย่างน้อยก็มีไว้เพื่อควบคุมดูแลสมาชิกของสังคมให้ปฏิบัติตามกฎหมาย จากหลักฐานที่ขุดพบทำให้เชื่อได้ว่าสังคมนี้มีกษัตริย์ปกครอง ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้นำทางศาสนาไปพร้อม ๆ กันด้วย หลักฐานชิ้นสำคัญนี้คืองานประติมากรรมรูปชายไว้เครา ห่มผ้าลาดไหล่ด้านขวา ลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้ามีลักษณะคล้ายกับลวดลายที่ปรากฏในเมโสโปเตเมีย ซึ่งเกี่ยวข้องกับศาสนา งานชิ้นนี้ทำให้สันนิษฐานว่า ผู้ปกครองของสังคมนี้เป็นกษัตริย์นักบวช (Priest-King) ผู้ซึ่งมีอำนาจสูงสุดในสังคม และมีอำนาจมากพอที่จะควบคุม

ให้สมาชิกของสังคมปฏิบัติตามกฎหมายโดยเคร่งครัด ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็คือการกำหนดผังเมืองอย่างมีระเบียบ ซึ่งเปรียบได้เหมือนกับกฎหมายควบคุมการก่อสร้างของปัจจุบัน

นอกเหนือจากอำนาจภายในเมืองแล้ว หลักฐานอีกอย่างหนึ่งคือ ยุ้งฉาง ที่พบภายในเมืองก็ยังคงสะท้อนให้เห็นถึงอำนาจของผู้ปกครองที่มีเหนือสังคมเกษตรกรรมนอกเมือง ยุ้งฉางดังกล่าวใหญ่โตกว่าที่จะครอบครองโดยคนธรรมดา น่าจะเป็นฉางหลวงสำหรับเก็บผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งได้จากการเก็บภาษีเป็นผลผลิตจากเกษตรกรที่อยู่นอกเมือง การเรียกเก็บภาษีจากนอกเมืองย่อมสะท้อนให้เห็นถึงอำนาจของผู้ปกครองที่มีต่อประชาชนไม่ใช่เฉพาะภายในเมืองเท่านั้น

เศรษฐกิจ

นักวิชาการเชื่อว่าเศรษฐกิจของอารยธรรมนี้ขึ้นอยู่กับการค้าและเกษตรกรรม การค้าดูเหมือนว่าจะเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญกว่าเกษตรกรรม ซึ่งมีทั้งการค้าระหว่างเมืองต่าง ๆ ในอารยธรรมเดียวกันและการค้าระหว่างอารยธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับดินแดนในแถบลุ่มแม่น้ำไทกริส-ยูเฟรติส นักโบราณคดีค้นพบหลักฐานต่าง ๆ ที่สนับสนุนแนวคิดดังกล่าว อย่างเช่น การค้นพบเปลือกหอยทะเลในแถบลุ่มแม่น้ำสินธุ หรือการค้นพบ seal จากลุ่มแม่น้ำสินธุไปปรากฏอยู่ในดินแดนเมโสโปเตเมีย หลักฐานเหล่านี้ย่อมพิสูจน์ได้ดีว่า ดินแดนแถบชายฝั่งของอนุทวีปอินเดียและดินแดนเมโสโปเตเมีย มีการติดต่อค้าขายกับดินแดนในลุ่มแม่น้ำสินธุ การค้านี้เองเสริมให้ชนชั้นกลางมีบทบาทค่อนข้างสูงในสังคมของอารยธรรมนี้ สินค้าที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนกันก็ได้แก่ ฝ้ายจากอินเดีย โลหะจากเมโสโปเตเมีย

กิจกรรมทางเศรษฐกิจด้านเกษตรกรรมนั้น เชื่อว่ามีการเพาะปลูกข้าวโพด ข้าวสาลี ข้าวบาร์เลย์ ถั่ว งา ฝ้าย นอกจากนี้ก็ยังมีเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย แพะ แกะ หมู ส่วนการเลี้ยงม้านั้นเข้าใจว่าจะไม่มีการเลี้ยงเอาไว้ใช้งาน สัตว์ใช้งานน่าจะเป็นวัว แม้ว่าเกษตรกรรมจะมีความสำคัญรองจากการค้า แต่ก็สามารถกล่าวได้ว่าเกษตรกรในสังคมนี้เป็นผู้ที่มีเทคโนโลยีในการผลิตสูง(แต่ไม่อาจเทียบได้กับปัจจุบัน) ซึ่งพอจะขยายความได้ว่า มีความสามารถในการผลิตเพื่อให้ได้ผลผลิตสูงกว่าระดับเพียงเพื่อยังชีพ (Subsistence Level) เพราะผลผลิตนั้นนอกจากบริโภคแล้ว ต้องจ่ายไปเป็นภาษีที่ดิน และยัง

อาจเก็บเอาไว้แลกเปลี่ยนสินค้าจากในเมือง หรือเก็บไว้เป็นเมล็ดพันธุ์สำหรับฤดูเพาะปลูกในปีต่อไปอีกด้วย

ระบบความเชื่อ

คำอธิบายระบบความเชื่อของอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุก็เช่นเดียวกับคำอธิบายในประเด็นต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว คืออาศัยการสันนิษฐานจากหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบ โดยไม่มีหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรยืนยัน ดังนั้นในที่นี้ก็สามารถอธิบายได้เพียงในบางแง่มุมเท่าที่หลักฐานจะมี ฉะนั้นจึงไม่สามารถสร้างภาพระบบความเชื่อที่สมบูรณ์ของยุคนี้ได้เหมือนกับการอธิบายภาพของศาสนาในยุคต่อ ๆ ไป

จากหลักฐานที่ขุดค้นพบเชื่อกันว่า สังคมนี้อาจนับถือภูตผีเทพยดา เทพในรูปของเทพสตรีที่หลากหลายต่าง ๆ รวมไปถึงการนับถือต้นไม้ ผู้หญิง การใช้น้ำในการประกอบพิธีกรรม (รายละเอียดดูได้ใน Basham, 1959 และ Majumdar, 1976) ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างความเชื่อบางประการที่เชื่อกันว่า มีอิทธิพลต่อพัฒนาการของศาสนาที่เกิดขึ้นในอินเดียในยุคหลังโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศาสนาฮินดู ความเชื่อเหล่านั้น ได้แก่

การนับถือเทพที่เป็นหญิง หรือที่เรียกกันว่า เทพมารดร (Mother Goddess) นักโบราณคดีได้ขุดค้นพบรูปปั้นดินเผาขนาดใหญ่ (22 x 8 x 5 ซม.) มีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์เป็นหญิง แต่มีรูปร่างลักษณะผิดไปจากมนุษย์โดยทั่วไป สันนิษฐานว่าเป็นเทพที่เป็นหญิง ซึ่งโดยทั่ว ๆ ไปแล้วจะมีการนับถือเทพที่เป็นหญิงในสังคมเกษตรกรรม อย่างเช่น แม่โพสพของไทยเรา โดยถือว่าจะนำความอุดมสมบูรณ์มาให้ ในสังคมลุ่มแม่น้ำสินธุก็น่าจะมีคติเช่นนี้เช่นกัน เชื่อกันว่าแนวคิดนี้จะมีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางศาสนาของอินเดียในเวลาต่อมา

การนับถือต้นไม้ จากหลักฐานทางโบราณคดี คือตราหินสบู่ เราได้พบว่ามีลวดลายเป็นรูปต้นโพธิ์ (Pipal Tree) ซึ่งอาจเชื่อได้ว่าลวดลายนี้เกี่ยวข้องกับระบบความเชื่อ เนื่องจากตราหินสบู่บางอันมีการเจาะรูสำหรับร้อยเชือกแขวนคอเป็นเครื่องราง

การใช้น้ำในการประกอบพิธีกรรม จากสระน้ำขนาดใหญ่ (The Great Bath) ที่นักโบราณคดีขุดค้นพบ ทำให้เชื่อว่าน่าจะเป็นศาสนสถานที่ประชาชนในยุคนั้นใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา บุคคลธรรมดาคงไม่สามารถเป็นเจ้าของสระน้ำขนาดใหญ่ขนาดนั้นได้

การนับถือปศุบดี (Siva-Pasupati) ชื่อปศุบดีนี้เป็นฉายาของพระศิวะที่ปรากฏในยุคหลัง แต่ในสมัยอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ นักโบราณคดีได้ค้นพบตราหินสบู่สลักลวดลายเป็นรูปชายนั่งบนบัลลังก์แวดล้อมด้วยสิงห์สาราสัตว์ เช่น ช้าง เสือ แรด และควาย ชายคนนั้นใส่หมวกทรงสูงคล้ายพระศิวะในภายหลัง หลักฐานชิ้นนี้แม้ว่าจะไม่สามารถอธิบายระบบความเชื่อของอารยธรรมนี้ได้ชัดเจน แต่ก็เชื่อว่าเป็นอิทธิพลต่ออินเดียในเวลาต่อมา นั่นก็คือพระเจ้าของชนพื้นเมืองคงจะผสมปนเปกับพระเจ้าของชาวอารยันจนกลายเป็นพระศิวะซึ่งเป็นพระเจ้าที่มีความสำคัญของศาสนาฮินดู

กล่าวโดยสรุปก็คือ ภาพของระบบความเชื่อของอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุยังไม่ชัดเจน แต่อย่างไรก็ตามหลักฐานทางโบราณคดีบางอย่างก็ได้บอกให้เราทราบถึงความเชื่อบางประการ และที่สำคัญเราพบว่าระบบความเชื่อของยุคนี้เป็นอิทธิพล หรือเป็นมรดกที่สำคัญที่ให้กับอินเดียและดูเหมือนว่าจะเป็นมรดกแต่เพียงอย่างเดียวที่ให้กับอารยัน

การสลายตัวของอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ

การขุดค้นทางโบราณคดีทำให้ทราบว่าอารยธรรมนี้สลายตัวเมื่อประมาณ 1500 ปีก่อนคริสตกาล (1500 B.C.) ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับที่ชนเผ่าอารยันเข้ามา มีบทบาทอยู่ในอนุทวีป ในคัมภีร์ฤคเวทของอารยันได้กล่าวถึงอินทร เทพเจ้ารุ่นแรก ๆ ของอารยันว่าเป็นผู้ทำลายป้อม (ปัวร์) ในตอนแรกเข้าใจกันว่าเรื่องนี้เป็นนิยายของชาวอารยัน แต่จากการขุดค้นพบเมืองโมเฮนโจ ดาโร ทำให้เชื่อได้ว่าเป็นเรื่องจริง เพราะหลักฐานโบราณวัตถุได้ชี้ชัดว่า เมืองนี้ถูกทำลายโดยกลุ่มคนที่มีอาวุธที่มีประสิทธิภาพ ไข้มา ซึ่งในช่วงเวลา 1500 B.C. ก็คือ ชาวอารยันนั่นเอง

แม้ว่าจะเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าอารยันเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้อารยธรรมนี้สลายตัวลงไปอย่างฉับพลัน แต่ในความเป็นจริงแล้วเชื่อว่าได้ปรากฏร่องรอยของความเสื่อมในอารยธรรมนี้มาก่อนแล้ว สาเหตุของความเสื่อมนั้นก็อาจเนื่องมาจากจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นทำให้บ้านเมืองขาดความเป็นระเบียบ การก่อสร้างไม่มีระเบียบเหมือนในยุคแรก ๆ มีการสร้างล้าไปในถนน ประเด็นนี้สะท้อนให้เห็นถึงอำนาจของผู้ปกครองที่ด้อยลงไปกว่าเดิมด้วยนอกเหนือจากเหตุนี้แล้วเชื่อว่า ภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นบ่อย ๆ ในแถบลุ่มแม่น้ำสินธุคือ อุทกภัยเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา จนทำให้เกิดความเสื่อมขึ้น อย่างเช่น การขาดแคลนอาหาร โรคระบาด การไร้ที่อยู่อาศัย

นอกจากนี้ ลักษณะบางประการของอารยธรรมนี้อาจจะมีส่วนทำให้เกิดความเสื่อมในระยะยาว คือ ลักษณะอนุรักษนิยม (Conservatism) จากความสัมพันธ์ที่อารยธรรมนี้กับดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำไทกริส-ยูเฟรติส ซึ่งมีความรู้ความสามารถทางเทคนิควิทยาที่เหนือกว่า เช่น การใช้เหล็ก แต่ประชาชนใน

อารยธรรมนี้กลับมิได้ใช้ประโยชน์กับความสัมพันธ์นี้ ดินแดนลุ่มแม่น้ำสินธุยังคงใช้ทองแดง ซึ่งเป็นโลหะที่อ่อนเมื่อเทียบกับโลหะชนิดอื่น ๆ ที่ประชาชนของกลุ่มอื่นใช้กัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกอารยันที่ รู้จักใช้เหล็ก จึงทำให้มีอาวุธหรือเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพดีกว่า (ในที่นี้มิได้หมายความว่าชาวลุ่มน้ำสินธุไม่มีเครื่องมือที่ดี แต่หมายถึงว่าด้อยกว่าของชาวอารยัน) ลักษณะอนุรักษนิยมเช่นนี้อาจนำไปสู่ความเสื่อมได้ นอกจากนี้จากการขุดค้นยังพบว่าชาวอารยันนี้สร้างบ้านเรือนซ้อนทับบนฐานเดิมขึ้นต่อ ๆ กันไปถึง 9 ชั้น ปรากฏการณ์เช่นนี้สะท้อนให้เห็นถึงความคิดที่ยึดมั่นอยู่กับสิ่งที่มีที่เป็นอยู่ อันอาจเป็นสาเหตุหนึ่งของความเสื่อมในอารยธรรมนี้

อารยันและพัฒนาการของอารยันในอินเดีย

เมื่อประมาณ 1500 ปีก่อนคริสตกาล ชนชาติหนึ่งที่มีถิ่นกำเนิดอยู่ในเอเชียกลาง ได้อพยพเข้ามาสู่อินเดีย โดยเข้ามาทางตะวันตกเฉียงเหนือ ผ่านช่องเขาอันทาระกันดารเข้าสู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำสินธุ อันอุดมสมบูรณ์ ชนชาตินั้นก็คือ ชาวอารยัน (Aryan) หรือที่นักมานุษยวิทยาเรียกว่า เชื้อชาติอินโด-ยุโรป (Indo-European) ชนชาตินี้มีลักษณะทางสรีระ วิถีชีวิต กิจกรรมทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ แตกต่างไปจากเจ้าของดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำสินธุโดยสิ้นเชิง การอพยพเข้ามาของชาวอารยันนั้นเข้ามาเป็นระลอก ๆ ชาวอารยันหลายเผ่าอพยพเข้ามาในเวลาที่แตกต่างกัน เมื่อเข้ามาแล้วก็รบพุ่ง ทำสงครามกับชนพื้นเมืองบ้าง รบพุ่งกันเองบ้าง ในบรรดาอารยันเผ่าต่าง ๆ นั้น จะปรากฏชื่อเผ่า ภารตะ (Bharatas) ซึ่งดูเหมือนจะเป็นเผ่าที่มีความสำคัญที่สุด อันอาจเป็นเหตุให้เราเรียกอินเดียว่าดินแดนภารตะหรือชาวอินเดียว่าชาวภารตะ

มีหลักฐานที่เชื่อถือได้ว่าชาวอารยันเป็นผู้ทำลายอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุลง โดยทำให้สลายตัวลงไปอย่างฉับพลัน มีผลให้อารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุหายไปจากประวัติศาสตร์นับพัน ๆ ปี จนกระทั่งมีการขุดค้นพบในศตวรรษที่ 20 นี้เอง อย่างไรก็ตามแม้ว่าอารยันจะเป็นผู้ชนะในสงครามระหว่างตนกับชาวพื้นเมืองของอินเดีย (ชาวดราวิเดียน) แต่ก็ได้หมายความว่า อารยันจะเป็นผู้ชนะในทุกด้าน ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นว่าอารยันแตกต่างจากคนพื้นเมืองของลุ่มแม่น้ำสินธุ ความแตกต่างนี้อาจกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ อารยันมีความด้อยกว่าทางวัฒนธรรม (ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า) ดังนั้น แม้จะเป็นผู้ชนะในการรบ แต่ในแง่ของวัฒนธรรมเชื่อได้ว่า อารยันกลับเป็นผู้พ่ายแพ้ ต้องยอมรับเอาวัฒนธรรมของคนพื้นเมืองเข้าไปผสมปนเปกับของตนหรืออาจกล่าวได้ว่า พัฒนาการของอารยันบางด้านโดยเฉพาะด้านศาสนานั้นมีลักษณะเด่นที่ปรากฏในพัฒนาการนั้นเป็นอิทธิพลของผู้แพ้

เมื่ออารยันเข้ามาสู่อินเดียที่อินเดียนั้นอารยันได้นำเอาวัฒนธรรมเดิมของตนเองเข้ามาด้วย และเมื่อมาตั้งถิ่นฐานในอนุทวีปนานเข้าก็มีพัฒนาการของตนเองขึ้นมา จนทำให้อารยันในอินเดียแตกต่างไปจากอารยันในที่อื่น ๆ เช่น ในอาณาจักรเปอร์เซีย และจากการที่อารยันได้นำเอาวัฒนธรรมของคนพื้นเมืองเข้าไปผสมผสานนี้เองจึงทำให้เกิดอารยธรรมที่เรียกว่า อารยธรรมอินโด-อารยัน (Indo-Aryan Civilization)

ต่อจากนี้จะกล่าวถึงวัฒนธรรมของอารยันและพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของอารยัน โดยในที่นี้จะขอบรรยายให้เห็นพัฒนาการตั้งแต่แรกที่อารยันเข้ามา โดยใช้พัฒนาการทางศาสนาเป็นหลัก แต่ในขณะเดียวกันก็จะบ่งชี้ให้เห็นถึง พัฒนาการทางสังคม การปกครอง เศรษฐกิจ ควบคู่ไปด้วย โดยจะไม่แยกหัวข้อด้านต่าง ๆ ออกมา เพื่อจะให้มองเห็นภาพโดยรวมในห้วงเวลานั้น ๆ ในคราวเดียวกัน¹ โดยแบ่งออกเป็นยุคต่าง ๆ ดังนี้

1. ยุคพระเวท (The period of Vedas)
2. ยุคพราหมณะ (The period of Brahmanas)
3. ยุคอุปนิษัท (The period of Upanisads)

---

¹ ประวัติศาสตร์โดยสังเขป ให้ดู อารยธรรมตะวันออก ของภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ฉบับปรับปรุง) หน้า 106-113

ห้วงเวลาของทั้ง 3 ยุคนี้¹ (ประมาณ 1500 B.C. - 600 B.C.) ถือได้ว่าเป็นห้วงเวลาที่ชนชาติอารยันได้เข้ามาตั้งหลักแหล่งในอินเดีย โดยเริ่มที่ลุ่มแม่น้ำสินธุแล้วค่อย ๆ อพยพไปสู่ทางตะวันออกเข้าสู่ลุ่มแม่น้ำคงคา เป็นห้วงเวลาของการพัฒนาจากสังคมเดิมของตนเองไปสู่การสร้างสรรค์อารยธรรมอินเดียที่แท้จริง และเป็นช่วงของการเปลี่ยนแปลงจากยุคก่อนประวัติศาสตร์ เข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์ เพราะถือได้ว่าได้มีการจัดบันทึกเรื่องราวของยุคต่าง ๆ ข้างต้นเอาไว้ แม้ว่าการจัดบันทึกนั้นจะเกิดขึ้นภายหลังก็ตาม (เชื่อกันว่ามีการจัดบันทึกเมื่อประมาณ 800 B.C.)

ยุคพระเวท (1500 B.C. - 900 B.C.)

เหตุที่เรียกยุคนี้อายุคพระเวทก็ด้วยเหตุผลที่ว่าเรื่องราวทั้งหลายที่เราได้รับรู้ล้วนแล้วแต่มาจากคัมภีร์พระเวท โดยเฉพาะคัมภีร์ฤคเวท (Rig Veda) ซึ่งเป็นที่เชื่อกันว่าเป็นคัมภีร์ที่เก่าแก่ที่สุดและศักดิ์สิทธิ์ที่สุดในบรรดาคัมภีร์ทั้งหลายของศาสนาฮินดู (น่าจะแต่งขึ้นระหว่าง 1500 B.C. - 1000 B.C.) นอกเหนือจากคัมภีร์ฤคเวทแล้ว ดูเหมือนว่านักวิชาการจะไม่มีหลักฐานอื่น ๆ ใดที่จะให้ภาพของชาวอารยันในยุคนี้อย่างชัดเจน

จากคัมภีร์พระเวททำให้เราทราบว่า อารยันเมื่อแรกเข้ามาในอนุทวีปนั้น มีชีวิตความเป็นอยู่แบบสังคมชนเผ่า ในแต่ละเผ่าจะมีหัวหน้าเผ่าเรียกว่า ราชา (Raja) ซึ่งจะต้องเป็นชาย มีความกล้าหาญ มีความสามารถในการรบ เหตุที่ต้องมีคุณสมบัติเช่นนี้ก็เนื่องด้วยชาวอารยันเป็นผู้ที่นิยมการรบพุ่งทำสงคราม หรือแม้แต่ปล้นสะดมทรัพย์สินกันเอง

---

¹ นักวิชาการบางท่านอาจรวม 3 ยุคนี้เข้าเป็นยุคเดียว โดยเรียกว่า "ยุคพระเวท" ซึ่งถือว่าเป็นพัฒนาการของชาวอารยันที่ค่อนข้างบริสุทธิ์ อิทธิพลของวัฒนธรรมพื้นเมืองอินเดียยังไม่ปรากฏเด่นชัดนักจนกระทั่งยุคคุปนิษัท

แม้ว่าราชาจะเป็นหัวหน้าเผ่าซึ่งทำให้คิดว่าน่าจะเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในเผ่า แต่ในความเป็นจริงแล้วหาเป็นเช่นนั้นไม่ ระบบการเมืองของเผ่าอารยันยังมีองค์กรทางการเมืองอยู่อีก 2 องค์กร นั่นก็คือ สมिति (Samiti) และสภา (Sabha)

สมिति คือที่ประชุมของเผ่า ชนชั้นปกครอง ประชาชนธรรมดาต่างก็มีสิทธิมีเสียงในที่ประชุมนี้เหมือนกัน และเป็นที่ยกกำหนดนโยบายหรือมติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจการต่าง ๆ ของเผ่า

สภา คือที่ประชุมของผู้อาวุโส (บางทฤษฎีอ้างว่าเป็นที่ประชุมของเผ่า) จากถกเถียงกันว่าผู้หญิงไม่มีสิทธิ์เข้าร่วมประชุมในสภา และสภาทำหน้าที่เป็นศาลสถิตยุติธรรมด้วย (Majumdar, 1976: 29)

ในระยะแรกที่อารยันเข้ามาสู่อินเดีย ดูเหมือนว่าราชาจะมีอำนาจค่อนข้างจำกัด คือมีอำนาจเฉพาะในเผ่าของตนเผ่าเดียว ในเผ่าของตนก็ยังถูกจำกัดอำนาจโดยองค์กรทางการเมืองของเผ่าดังที่กล่าวข้างต้น ดูเหมือนว่าจะมีหน้าที่หลักคือเป็นผู้นำในการรบ แต่การจะทำการรบนั้นน่าจะเป็นมติของสมिति

การจัดระเบียบทางสังคมของชนเผ่าอารยันในระยะแรกนี้คงจะมีการแบ่งชนชั้นแล้ว แต่ยังเป็นการแบ่งอย่างหลวม ๆ ไม่ตายตัว การเปลี่ยนสถานะทางสังคมยังเป็นไปได้ เชื่อกันว่าน่าจะมีชนชั้นสำคัญ ๆ อยู่ 3 ชนชั้นคือ นักรบ นักบวช และประชาชนธรรมดา อย่างไรก็ตามเมื่อเข้ามาอยู่ในอนุทวีปได้ระยะหนึ่งก็ปรากฏชนชั้นอีกชนชั้นหนึ่งขึ้นมา ดังปรากฏในถกเถียงว่า คือกลุ่มที่เรียกว่า ทาส (Dasas หรือ Dasyus) ซึ่งน่าจะหมายถึงคนพื้นเมืองดั้งเดิมของอนุทวีปอินเดีย

สังคมชนเผ่าเช่นนี้มีความสัมพันธ์ทางสายโลหิตค่อนข้างจะสูงครอบครัวเป็นหน่วยพื้นฐานทางสังคม ซึ่งจะขยายเครือญาติออกไปกลายเป็นสกุล และกลายเป็นเผ่าในที่สุด ดังนั้นอาจสรุปได้ว่าสมาชิกของเผ่าแต่ละเผ่ามีความสัมพันธ์กันค่อนข้างใกล้ชิด ประเด็นนี้จะเห็นได้ว่าแตกต่างจากความสัมพันธ์ของสมาชิกสังคมเมืองของอารยันกลุ่มแม่น้ำสินธุอย่างเห็นได้ชัด และนี่เองน่าจะเป็นเหตุหนึ่งซึ่งอารยันไม่สามารถรับเอาการจัดระเบียบทางสังคมของสังคมกลุ่มแม่น้ำสินธุเอาไปได้

ภายในครอบครัวบิดาจะเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด ลูกชายจะเป็นที่ต้องการ แต่อย่างไรก็ตามลูกผู้หญิงก็มีได้ถูกรังเกียจเหมือนในสมัยหลัง และสิทธิสตรีก็ได้รับการยอมรับมากกว่าในยุคหลัง แต่ก็ยังคงมีสถานะทางสังคมต่ำกว่าชาย

ชาวอารยันมีนิสัยสนุกสนาน มีงานเลี้ยง งานรื่นเริงอยู่เสมอ ๆ แม้ว่าจะต้องระแวดระวังสงครามอยู่ก็ตาม นอกจากนี้ยังนิยมดื่มสุรา (Sura) และ ไสมะ (Soma) สุราจะดื่มกันได้ในงานรื่นเริง แต่ไสมะนั้นจะดื่มเฉพาะในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น เชื่อกันว่าไสมะได้มาจากพืชชนิดหนึ่งที่ขึ้นอยู่ตามภูเขาสูงในแถบเทือกเขาหิมาลัย (Majumdar, 1976 : 31) นอกจากนี้ชาวอารยันยังนิยมการเล่นการพนัน

เช่น การแข่งรถศึก การเล่นเกม (ดังปรากฏในมหากาพย์มหาภารตะยุทธว่ามีการเล่นเกมโดยเอาบ้านเมืองมาเดิมพัน)

ระบบเศรษฐกิจของชาวอารยันในระยะแรกนี้ จะขึ้นอยู่กับอาชีพปศุสัตว์ การกสิกรรมมีน้อยมาก และไม่น่าจะมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของเผ่า เนื่องจากชาวอารยันเป็นชนเผ่าเร่ร่อนต้องอพยพโยกย้ายถิ่นที่อยู่บ่อยๆ เพื่อแสวงหาทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ สัตว์เลี้ยงที่สำคัญคือ วัว วัวมีประโยชน์ต่อชาวอารยันในหลาย ๆ ด้าน จนทำให้เป็นสัตว์เศรษฐกิจ ใช้เป็นเครื่องวัดความมั่งคั่ง ใช้เป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยน ประโยชน์ของวัวก็ได้แก่ นม เนื้อ ใช้เป็นอาหาร หนังใช้ทำเครื่องนุ่งห่มและใช้วัวเป็นแรงงาน ในยุคนั้นยังไม่ปรากฏข้อห้ามเสพยาเนื้อสัตว์ และวัวก็ยังไม่เป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ เช่น ในยุคหลังนอกเหนือจากวัวแล้วชาวอารยันยังเลี้ยงม้า แพะ แกะ สุนัข เป็นที่น่าเชื่อว่าชาวอารยันเป็นผู้มีความสามารถทางด้านปศุสัตว์ รู้จักศาสตร์ของการเลี้ยงการคัดเลือก และผสมพันธุ์สัตว์ให้ได้ วัว ม้า ที่มีคุณภาพดี

ด้านพาณิชยกรรมนั้น เชื่อว่าอารยันยังด้อยกว่าชนพื้นเมือง การค้า คงจะจำกัดตัวอยู่เพียงแค่การแลกเปลี่ยนปัจจัยหลักบางประการ เช่น เสื้อผ้า หนังสัตว์ และก็แลกเปลี่ยนเฉพาะในชุมชนของตน หรือชุมชนใกล้เคียง ๆ อันเนื่องจากข้อจำกัดด้านการคมนาคมทั้งทางบกและทางน้ำ เชื่อว่าชาวอารยันรู้จักการคมนาคมทางน้ำก็เพียงแค่การใช้เรือข้ามฟากแม่น้ำเท่านั้น (Majumdar, 1976 : 34)

ชาวอารยันจัดได้ว่าเป็นช่างที่มีฝีมือโดยเฉพาะช่างไม้และช่างโลหะ ช่างไม้ได้รับการยกย่องในสังคมเนื่องจากเป็นผู้ผลิตรถรบ เกวียน เรือ แม้กระทั่งบ้าน (บ้านของชาวอารยันเป็นไม้ เพราะอพยพโยกย้ายอยู่บ่อย ๆ) ช่างโลหะผลิตอาวุธ รวมทั้งผลิตเครื่องประดับจากโลหะมีค่า เชื่อกันว่าชาวอารยันรู้จักใช้สำริดแล้ว และน่าจะเป็นงานโลหะที่ทำให้อารยันผลิตอาวุธที่มีคุณภาพดีกว่าคนพื้นเมืองอินเดีย ซึ่งใช้ทองแดงส่วนการใช้เหล็กนั้น Basham เสนอว่าอารยันไม่น่าจะรู้จักใช้เหล็กในระยะแรก ๆ ที่เข้ามาในอนุทวีปอินเดีย

พัฒนาการด้านความเชื่อ-ศาสนา ช่วง 1500 B.C. - 900 B.C. นั้นเราพบว่าชาวอารยันมีการนับถือพระเจ้าหลายองค์ ซึ่งอาจจะเป็นพระเจ้าของแต่ละเผ่า นอกจากนี้ก็ยังมีกิจกรรมทางศาสนาที่สำคัญอีกอย่างคือ พิธีกรรมสังเวทเพชดา ซึ่งถือได้ว่าเป็นหัวใจของระบบความเชื่อในยุคนั้น

ในหมู่เทพพชดา หรือพระเจ้าของชาวอารยันนั้น อินทร (Indra) ดูเหมือนจะเป็นเทพที่ได้รับการนับถือมากที่สุด มีการกล่าวถึงบ่อยครั้งในคัมภีร์ฤคเวท อินทร เป็นเทพแห่งสงคราม มีสายฟ้าเป็นอาวุธ

ชอบดื่มน้ำใส่ม คุณสมบัติของอินทรีนั้นคล้ายคลึงกับพระเจ้าของชาวอารยันในดินแดนอื่น ๆ เช่น ซีอุส (Zeus) ของกรีก นอกเหนือจากอินทรีแล้วก็มีเทพที่ชาวอารยันให้ความสำคัญอีกมากมาย แต่ที่มีการกล่าวถึงบ่อย ๆ ก็ได้แก่ วรุณะ (Varuna) อัคนี (Agni)

วรุณะ เป็นเทพดั้งเดิมของอารยันเป็นผู้รักษา ฤๅษะ ซึ่งหมายถึงระเบียบของจักรวาล เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งคุณธรรม จริยธรรม หากมนุษย์จะทำให้วรุณะพอใจจะต้องทำตนให้บริสุทธิ์ ละเว้นบาป เป็นไปได้ว่าแนวคิดนี้จะพัฒนาไปสู่แนวคิดเกี่ยวกับ ธรรมะ ซึ่งเป็นแนวคิดที่ครอบงำหลักการทางศาสนา และสังคมของอินเดียที่เด่นชัดในภายหลัง

อัคนี เทพองค์นี้มีความสำคัญในฐานะเป็นสื่อกลางในการติดต่อระหว่างมนุษย์กับเทพยดา เป็นเทพที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนักบวช เนื่องด้วยต้องใช้ไฟในการประกอบพิธีกรรมสังเวทยเทพยดาทุกครั้ง นอกจากนี้ยังเป็นเทพที่อยู่ประจำบ้านของชาวอารยันด้วย คือจะอยู่ในเตาไฟในบ้าน เป็นที่น่าสังเกตว่าความคิดเกี่ยวกับไฟนี้อาจจะนำไปสู่แนวคิดเอกนิยม (Monism) ที่ปรากฏขึ้นภายหลัง เนื่องจากไฟไม่ว่าจะอยู่ที่ใดย่อมจะมีคุณสมบัติเหมือนกันหมด คือให้ความร้อนและแสงสว่าง ดังนั้นไม่ว่าไฟจะอยู่ที่ใดในรูปใดก็เป็นสิ่งเดียวกันคือไฟ¹

บรรดาเทพที่กล่าวมานี้มีความสำคัญค่อนข้างสูงในระยะแรกที่อารยันเดินทางเข้ามาในอนุทวีป แต่เมื่อผ่านไประยะหนึ่งก็พบว่าเทพเหล่านี้ลดบทบาทและความสำคัญลง ในทางตรงข้ามกลับเกิดเทพหรือพระเจ้าองค์ใหม่ ๆ ขึ้นมามีบทบาทแทน เช่น ศิวะ วิษณุ เชื่อกันว่า การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดจากอิทธิพลของวัฒนธรรมพื้นเมืองที่มีต่อชาวอารยัน อย่างเช่น อินทรี ซึ่งเคยมีบทบาทอย่างสูงในยุคแรก ๆ นี้ ต่อมาเมื่อถึงยุคพุทธกาล อินทรี ลดบทบาทลงเป็นเพียงแค่วัตถุแลกรักษาพุทธศาสนาเท่านั้น

ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของการนับถือพระเจ้าของชาวอารยันนั้น เราจะพบว่าชาวอารยันให้ความสำคัญแก่เทพที่เป็นชายมากกว่าเทพที่เป็นหญิง แม้ว่าจะมีเทพที่เป็นหญิงปรากฏอยู่ในทุกเวทีก็ตาม ในประเด็นนี้เราจะพบว่าชาวอารยันมีแนวคิดตรงข้ามกับคนพื้นเมืองดั้งเดิมแถบลุ่มแม่น้ำสินธุ ที่ให้ความสำคัญแก่เทพที่เป็นหญิงเท่าเทียมกับเทพที่เป็นชาย แต่อย่างไรก็ตามหลังจากที่ชาวอารยันได้พัฒนาระบบความเชื่อของตนไประยะหนึ่งเราจะพบว่าชาวอารยันให้ความสำคัญแก่เทพที่เป็นหญิงไม่ยิ่งหย่อนกว่าเทพที่เป็นชาย แต่ก็เป็นที่แปลกที่ว่าสถานะของสตรีในระบบสังคมของอารยันกลับด้อยลงไปกว่าเดิมที่

¹ ลัทธิบูชาไฟที่สำคัญคือลัทธิ Zoroaster ในอาณาจักรเปอร์เซียก่อนการรุกรานของมุสลิมปัจจุบัน ยังมีพวก Parsi ในอินเดียที่ยังบูชาไฟอยู่ (พวกนี้อพยพมาจากเปอร์เซีย)

เคยเป็น ดังจะเห็นได้จากกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่กำหนด ควบคุมพฤติกรรมของสตรีที่จะเกิดขึ้นมากมายใน
ระยะต่อมา

การประกอบพิธีกรรมสังเวทยศพ หรือ ฌัฏฐกรรม :

อาจกล่าวได้ว่าหัวใจ หรือศูนย์กลางของความเชื่อในหมู่ชาวอารยันในระยะนี้อยู่ที่พิธีกรรมสังเวทยศพหรือ ฌัฏฐกรรม คัมภีร์ฤคเวทกล่าวถึงการประกอบพิธีกรรมสังเวทยศพว่าเป็นกิจกรรมที่ใหญ่โต หัวหน้าเผ่าและผู้บังคับของเผ่าเป็นผู้สนับสนุนการประกอบพิธีนี้ จะต้องการจัดเตรียมงานกันอย่างดี มีการฆ่าสัตว์เป็นจำนวนมากเพื่อสังเวทยศพ และที่ขาดไม่ได้คือจะต้องมีนักบวชที่ทรงความรู้ ความสามารถจำนวนมากเข้าร่วมกิจกรรมนี้ด้วย

จุดประสงค์หลักของพิธีกรรมนี้ก็คือ เพื่อให้ศพพองใจ เมื่อศพพองใจแล้วก็จะประทานหรืออัญเชิญพรให้แก่ผู้ร้องขอตามที่ต้องการ เช่น ขอให้มียายุยืน ขอให้มียิวเพิ่มขึ้น ขอให้ชนะในการรบหรือแม้กระทั่งขอให้ปล้นสดมภ์วัวของเผ่าอื่นได้จำนวนมาก ๆ

ในการประกอบพิธีกรรมสังเวทยศพ จะต้องมีกำหนดสถานที่ กำหนดจุดที่จะก่อกองไฟสำหรับเผาเครื่องสังเวทย (เพื่อให้ศพคือนำเครื่องสังเวทยไปให้ศพเผาที่บูชา) นอกจากนี้ยังต้องกำหนดจุดวางเครื่องสังเวทยต่าง ๆ นับว่าเพื่อให้ตรงกับทิศของดวงดาวต่าง ๆ เครื่องสังเวทยที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมก็ได้แก่ เครื่องคาว หวาน ซึ่งในบางครั้งอาจใช้ชีวิตของสัตว์หรือมนุษย์เป็นเครื่องสังเวทยด้วย เครื่องสังเวทยก็เช่น นม ธัญพืช เนยใส (ชี-Ghee) ดอกไม้

ในขณะที่ประกอบพิธีกรรมนักบวชจะท่องมนตร์ ซึ่งเชื่อว่าจะต้องไม่ให้เกิดข้อผิดพลาดตกหล่น แม้แต่พยางค์เดียว มิเช่นนั้นการประกอบพิธีกรรมจะไม่สัมฤทธิ์ผล เทพดาอาจลงโทษได้ ผู้ที่เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรมจะดื่มน้ำใสและคงจะมีเมามากจากฤทธิ์ของน้ำใส จนทำให้รู้สึกว่ามันมีสถานะเท่าเทียมเทพดา สถานะนี้เรียกว่า พรหม คือ ฤทธิ์ที่มีอยู่ในมนตร์

เมื่อกระบวนการต่าง ๆ ได้กระทำอย่างถูกต้องแล้ว เทพดาก็จะพอใจ และเสด็จลงมาช่วยในพิธีจะดื่มน้ำใสร่วมกับผู้ร่วมพิธีผู้ร่วมพิธี ผู้ร่วมพิธีก็จะร้องขอตามที่ปรารถนาเทพก็จะอัญเชิญพรให้ได้ตามที่ร้องขอ เป็นอันเสร็จพิธี

ข้อนำสังเกตในพิธีกรรมนี้ก็คือ สะท้อนให้เห็นว่า ศาสนาซึ่งรวมถึงพิธีกรรมนี้มิใช่เป็นกิจกรรมของปัจเจกบุคคล หากแต่เสมือนเป็นของชุมชน เป็นการยากหรืออาจเป็นไปได้เลยที่บุคคลในฐานะปัจเจกบุคคลจะประกอบพิธีกรรมนี้ จึงอาจกล่าวสรุปได้ว่า สิทธิหรือเสรีภาพของมนุษย์ที่จะเลือกนับถือตามความเชื่อของตนเองนั้นคงยังไม่เกิดขึ้นเหมือนในสมัยต่อ ๆ มา

นอกจากนี้ยังพบว่า จากการร้องขอของผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมนั้นสะท้อนให้เห็นว่าในยุคนี้ กฎเกณฑ์ทางศีลธรรมยังมีเข้ามาเกี่ยวข้อง ผู้ร่วมพิธีสามารถร้องขอในสิ่งที่ขัดต่อกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมหรือขัดต่อคุณธรรม (ตามแนวคิดสมัยใหม่) ได้ ความคิดเรื่องศีลธรรมและคุณธรรมนี้จะพัฒนาขึ้นภายหลัง (เรื่องของคุณธรรมนั้นย่อมแตกต่างกันไปตามยุคสมัย)

ภาพรวมของอารยันในระยะแรกตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะดำเนินอยู่จนกระทั่งถึงประมาณ 1,000 ปี ก่อนคริสตกาล โดยจะจำกัดตัวอยู่บริเวณแถบลุ่มแม่น้ำสินธุ หลังจากนั้นอารยันจึงค่อย ๆ อพยพไปสู่ทิศตะวันออกของอินเดียเข้าสู่ลุ่มแม่น้ำคงคา และต่อมาก็มุ่งลงสู่ตอนใต้ของอินเดียด้วย พร้อมกับการอพยพนี้ การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างทางสังคม การปกครองเศรษฐกิจ และระบบความเชื่อก็เกิดขึ้น อันจะมีผลให้อารยันในยุคต่อมาจะผิดแผกแตกต่างไปจากอารยันเมื่อแรกเข้ามาในอนุทวีปอินเดียใน หลาย ๆ ด้าน

ยุคพราหมณะ¹ (900 B.C. - 700 B.C.)

เมื่อประมาณ 1,000 ปี ก่อนคริสตกาลชนชาวอารยันที่ตั้งถิ่นฐานบริเวณตะวันตกเฉียงเหนือของอนุทวีปอินเดีย และแถบลุ่มแม่น้ำสินธุ ส่วนหนึ่งได้อพยพโยกย้ายถิ่นฐานโดยมุ่งหน้าไปทางตะวันออกของอนุทวีป (ตะวันออกเฉียงเหนือ) ดังจะปรากฏชื่อแม่น้ำ เช่น แม่น้ำคงคา ในบันทึกของชาวอารยันรุ่นหลัง ๆ พร้อมกับการอพยพนี้ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจ และศาสนา

การอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานในเขตตอนบนของลุ่มแม่น้ำคงคาของชนชาวอารยันได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ คือ จากชนเผ่าเร่ร่อนมีความชำนาญด้านปศุสัตว์ ชาวอารยันเริ่มให้ความสนใจต่อการกสิกรรม อาจเป็นเพราะความอุดมสมบูรณ์ของผืนดินในบริเวณนั้น ทำให้อารยันมีการ

---

¹ ช่วงเวลานี้บางแห่งจะเรียกว่า ยุคพระเวทตอนปลาย ในที่นี้เรียกยุคพราหมณะก็เนื่องจากบทบาทของพราหมณ์ที่มีมากขึ้น อาจจะมากกว่าผู้ปกครองเสียด้วยซ้ำไป และเนื่องจากมี วรรณคดีสำคัญ 2 เรื่อง คือ มหาภารตมหากาพย์ และรามายณะบางแห่งจึงเรียกช่วงเวลา นี้ว่า ยุคมหากาพย์ (1,000 B.C. - 500 B.C.)

ตั้งถิ่นฐานที่แน่นอน แต่อย่างไรก็ตามสภาพสังคมก็ยังคงเป็นสังคมชนบท หมู่บ้านยังเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การเพาะปลูกนำมาซึ่งความต้องการปัจจัยในการผลิตที่สำคัญ นั่นก็คือ ที่ดิน สำหรับทำการเพาะปลูก การบุกเบิกที่ดินที่รกร้างว่างเปล่าจึงเกิดขึ้น แต่วิธีที่จะได้ที่ดินรวมทั้งแรงงาน โดยง่ายตายนั้น เชื่อว่า น่าจะเป็นการเข้ายึดครองของชนเผ่าอารยันเผ่าอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง ในช่วงเวลานี้จึงพบว่าเผ่าที่อ่อนแอกว่าจะถูกผนวกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของเผ่าที่เข้มแข็งกว่า สงครามระหว่างเผ่า (หมู่บ้าน) เกิดขึ้นอยู่บ่อย ๆ เผ่าที่เข้มแข็งขยายอาณาเขตของตนออกไป อำนาจของราชา เวลานั้นมีอำนาจเหนือเผ่าอื่น ๆ มากกว่าเผ่าเดียวอย่างที่เคยเป็นในอดีต ก่อให้เกิดรูปแบบองค์กรทางการเมืองที่เรียกว่า อาณาจักรเผ่า (Rashtra) คือเป็นรัฐเล็ก ๆ ประกอบด้วยหลายเผ่า อยู่ภายใต้การปกครองของราชาคนเดียว เชื่อกันว่าภายใต้พัฒนาการนี้ สถานะของราชาเริ่มเปลี่ยนไปโดยที่ราชาจะมีอำนาจมากขึ้นเรื่อย ๆ สภาพและสมิตินี้จะลดบทบาทลงไป และนำไปสู่ระบอบราชาธิปไตยในที่สุด

ภายใต้องค์กรทางการเมืองที่เรียกว่า อาณาจักรเผ่านี้ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมก็เกิดขึ้น นั่นคือสมาชิกของสังคมซึ่งเดิมจะมีความสัมพันธ์ทางสายโลหิตสูงเนื่องจากมีเผ่าเดียว แต่เวลานี้มีหลายเผ่าสมาชิกของสังคมเริ่มมีความหลากหลาย (แม้จะเป็นอารยันเหมือนกัน) ในขณะเดียวกันชาวอารยันเองก็ยังคงเผชิญหน้ากับชาวพื้นเมืองของอินเดียอีกด้วย ถึงเวลานี้มีความเป็นไปได้ว่าการสร้างกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกันน่าจะเกิดขึ้นแล้ว ระบบวรรณะคงจะเป็นรูปเป็นร่างขึ้นด้วยเหตุหลาย ๆ ประการ (ดูบทว่าด้วยระบบวรรณะ)

การเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่อนั้นพบว่า พิธีกรรมสังเวทเพชดาเพิ่มความสำคัญมากขึ้น เดิมนั้นพิธีกรรมเปรียบเสมือนเครื่องมือในการติดต่อระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า แต่ในยุคนี้พิธีกรรมมีความสำคัญในตัวของมันเอง มีความสำคัญมากจนกระทั่งเกิดความเชื่อที่ว่าสรรพสิ่งทั้งหลายในโลก รวมทั้งจักรวาลนั้นเกิดขึ้นจากการประกอบพิธีกรรมครั้งแรกสุด

เมื่อเกิดความเชื่อเช่นนี้ก็เกิดคำถามหนึ่งตามมา คำถามนั้นก็คือ ใครเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมครั้งแรกสุด คำถามนี้สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการของศาสนาอีกขั้นหนึ่ง เราจะพบได้ว่าก่อนหน้านี้นี้ความเชื่อของชาวอารยันยังไม่มีระบบความคิดอะไรซับซ้อนนัก แต่ถึงตอนนี้คำถามนี้แสดงให้เห็นว่าชาวอารยันกำลังคิดถึงการกำเนิดของสิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้ คำถามนี้ก็คือความสงสัยเกี่ยวกับพระเจ้าผู้สร้าง (The Creator)

คำตอบต่อปัญหานี้ชาวอารยันให้คำตอบได้ว่า ก่อนหน้าที่จะมีสรรพสิ่งทั้งหลายในจักรวาลในโลกนี้ มีมนุษย์คนแรกๆ ที่เรียกว่า ประชาบดี หรือประชาปติ (Prajapati) หรือ ปुरुชะ (Purusa) ซึ่งต่อมากจะรู้จักกันในชื่อพรหม (Brahma) ได้ประกอบพิธีกรรมสังเวทให้ตนเองผลจากการสังเวทนี้ทำให้เกิดสรรพสิ่งทั้งหลายในจักรวาลขึ้น ไม่ว่าจะเป็น เทพธิดา มนุษย์ สัตว์ ฯลฯ

จากความสำคัญของพิธีกรรมดังกล่าวทำให้เกิดผลต่อมาก็คือ เชื่อกันว่าพิธีกรรมเป็นสิ่งสำคัญที่สุด สำคัญยิ่งกว่าพระเจ้า (ซึ่งเดิมต้องบูชาโดยใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องมือ) และเชื่อว่าสภาวะต่าง ๆ ของโลกที่คงอยู่ได้นั้นก็เนื่องจากพิธีกรรม ดังนั้นพรหมณ์จึงสามารถประกอบพิธีกรรมเพื่อให้โลกคงอยู่ รวมทั้งสามารถประกอบพิธีกรรมเพื่อทำให้โลกเกิดขึ้นมาใหม่ หากปราศจากการประกอบพิธีกรรมโลกย่อมสิ้นสลายได้ และจากบทบาทสำคัญของพรหมณ์นี้เองทำให้พรหมณ์มีสถานะทางสังคมสูงขึ้น และเกิดคัมภีร์ทางศาสนาที่สำคัญคือคัมภีร์พราหมณะที่มีเรื่องราวของพิธีกรรมเป็นหัวใจสำคัญ

ในยุคนี้เราจะพบว่า มีคนสองกลุ่มที่มีสถานะทางสังคมสูงส่ง คือ พรหมณ์และชนชั้นปกครอง ซึ่งอาจจะเรียกง่าย ๆ ว่า กษัตริย์ ทั้ง 2 ชนชั้นต่างร่วมมือกัน เพื่อจรรโลงให้สถานะของแต่ละฝ่ายเป็นที่ยอมรับของสังคม พรหมณ์เป็นผู้ผูกขาดการประกอบพิธีกรรมให้กษัตริย์เป็นเสมือนทวยและกษัตริย์เองก็ยอมรับอำนาจอันลึกลับของพรหมณ์ ดังนั้นแม้ว่า 2 ชนชั้นนี้จะแข่งขันกันดำรงสถานะสูงสุดของสังคม แต่เราก็ไม่พบความขัดแย้งที่รุนแรง

ในส่วนของพัฒนาการด้านศาสนาเมื่อถึงยุคนี้ เราพอจะมองเห็นแนวคิดเอกนิยม (Monism) เริ่มเป็นรูปเป็นร่างขึ้น ความเชื่อได้พัฒนาขึ้นเป็นแนวคิดที่ซับซ้อนกว่าเดิม เริ่มมีการตั้งคำถามถึงที่มาของชีวิตและชีวิตหลังความตาย แต่ก็ยังไม่มีคำอธิบายที่ชัดเจน ดังปรากฏในคัมภีร์พระเวทตอนปลายว่า เมื่อคนตายแล้วอาจจะไปอยู่ในต้นไม้ หรืออยู่ในน้ำก็ได้ ส่วนในคัมภีร์พราหมณะได้กล่าวถึงสวรรค์ว่ามี การตาย คำอธิบายที่ชัดเจนจะปรากฏในพัฒนาการอีกระดับหนึ่งในยุคคุปนิษัท

ยุคคุปนิษัท (700 B.C. - 600 B.C.)

ในการกำหนดช่วงเวลาของยุคคุปนิษัทนี้ กำหนดจากช่วงเวลาที่อินเดียได้พัฒนาแนวคิดทางศาสนามาแบบใหม่ และมีอิทธิพลอย่างสูงในช่วงเวลาต่อมา จนทำให้เกิดรูปแบบทางอารยธรรมที่เรียกว่า Indo-Aryan Civilization อย่างไรก็ตามพึงเข้าใจไว้ด้วยว่า แนวคิด ปรัชญา ที่ปรากฏในยุคนี้ยังคงมีอิทธิพลต่อศาสนาหลัก ๆ ของอินเดียมาจนถึงปัจจุบันนี้ และหากมีผู้กล่าวว่ายุคคุปนิษัทยังคงมีมาถึงปัจจุบันก็น่าจะเป็นคำอ้างที่เป็นไปได้

ในช่วงเวลานี้ชาวอารยันที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในแถบลุ่มแม่น้ำคงคาได้ตั้งถิ่นฐานลงอย่างมั่นคง เกิดรูปแบบการปกครองแบบราชาธิปไตย และสาธารณรัฐ เกิดแว่นแคว้นต่าง ๆ ด้านเศรษฐกิจในช่วงเวลานี้เชื่อว่าทั้งเกษตรกรรมและพาณิชยกรรมได้เจริญรุ่งเรืองขึ้น ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากสังคมหมู่บ้านเป็นสังคมเมือง และท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงนี้ ปรัชญาทางศาสนาก็เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวง จนทำให้ถือกันว่ายุคคุปนิษัทเป็นยุคของการคิดค้นปรัชญาทางศาสนาที่

ยิ่งใหญ่ที่สุดของโลกยุคหนึ่ง ด้วยเหตุที่ว่าสิ่งที่คิดค้นอธิบาย ฯลฯ เอาไว้ในยุคนี้ทำให้เกิดศาสนาที่ยิ่งใหญ่ของโลก อย่างเช่น ศาสนาพุทธ ศาสนาฮินดู ศาสนาเชน ศาสนาต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ล้วนแล้วแต่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของยุคอุปนิษัททั้งสิ้นและที่สำคัญก็คือยังคงปรากฏอิทธิพลของปรัชญานั้น ๆ มาถึงปัจจุบันนี้

ยุคอุปนิษัทนี้ปรากฏแนวคิดทางศาสนา ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ

1. ความเชื่อหลัก 3 ประการ
2. อภิปรัชญา

ความเชื่อหลัก 3 ประการ :

เป็นที่ยอมรับกันว่าขณะที่อารยันอพยพเข้าสู่ลุ่มแม่น้ำคงคา ชาวอารยันได้รับอิทธิพลแนวคิดจากคนพื้นเมืองในเรื่องของชีวิตหลังความตาย หรือชีวิตหน้า เมื่อถึงเวลานี้ชาวอารยันได้พัฒนาหลักความเชื่อออกมาเป็น 3 ประการ คือ

1. **สังสาระ** (Samsara)¹ : การเวียนว่ายตายเกิด

ดังที่กล่าวมาข้างต้นว่า ในคัมภีร์ทางศาสนามันแรก ๆ ของชาวอารยันนั้นยังไม่มีการอธิบายเรื่องราวของชีวิตหลังความตายไว้ชัดเจนนัก แม้ว่าจะมีการกล่าวถึงอยู่บ้างก็ตาม แต่ในคัมภีร์อุปนิษัท โดยเฉพาะ พุทธทาร์ณยกะ อุปนิษัท (Bṛhadaranyaka Upanisad) ได้กล่าวถึงการเวียนว่ายตายเกิดไว้เป็นอันดับแรก โดยกล่าวว่า วิญญาณ ต้องเวียนว่ายตายเกิด ต้องเดินทางไปสถานที่ต่าง ๆ แล้วจึงมาเกิดเป็นมนุษย์อีกครั้งในท้องของสตรี ในขณะที่วิญญาณบางดวงอาจเกิดเป็นตัวหนอน แมลง หรือนก (Basham, 1959 : 242) ความเชื่อนี้เชื่อว่าเป็นอิทธิพลของแนวคิดดั้งเดิมของอินเดีย อย่างไรก็ตามแนวคิดนี้ในระยะแรกนั้นยังไม่เป็นที่นิยมแพร่หลายมากนัก จนกระทั่งประมาณศตวรรษที่ 7 และ 6 ก่อนคริสตกาลจึงเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป

2. **กรรม** (Karma) :

---

¹ คำนี้เป็นภาษาสันสกฤต ในภาษาบาลีจะเรียกว่า สังสาระ

ความเชื่อนี้เกี่ยวข้องกับกรกระทำ (Deed) และผลของการกระทำ เชื่อว่าการกระทำมีผลต่อชีวิตหน้า ความเชื่อนี้ก็เช่นเดียวกับเรื่อง สัมสาระ คือ ค่อยพัฒนาขึ้นจากคนพื้นเมืองดั้งเดิมของอินเดีย ต่อมาภายหลังจะมีอิทธิพลต่อปรัชญาหลัก ๆ ของอินเดีย ดังปรากฏอิทธิพลในพุทธศาสนา, ศาสนาฮินดู เป็นต้น

3. โมกษะ (Moksha) : การหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด

เนื่องมาจากการเวียนว่ายตายเกิดที่เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่า ทำให้มองเห็นว่าสภาพนั้นเป็นทุกข์น่าเบื่อหน่าย นับเป็นภัยต่อมนุษย์ จึงมีความคิดที่จะหาทางหลุดพ้นจากสภาพนั้นเสีย คือไปสู่สภาพที่หลุดพ้น(โมกษะ) จะพบได้ว่าศาสนาที่เด่น ๆ ของอินเดียล้วนแล้วแต่พยายามชี้ให้หลุดพ้นจาก สัมสาระทั้งสิ้น

ความเชื่อ 3 ประการนี้ เชื่อว่าน่าจะมีอิทธิพลสำคัญต่อการจัดระเบียบทางสังคมของฮินดู ระบบวรรณะที่สมาชิกของระบบยอมรับความแตกต่างของสถานะทางสังคมนั้น เชื่อว่าสมาชิกของสังคมนยอมรับกรรมของตน และหวังว่าหากทำตามหน้าที่ตามสถานะของตน ตนเอง ก็อาจจะบรรลุโมกษะ หรืออย่างน้อยก็จะมีชีวิตหน้าที่ดีกว่าชีวิตปัจจุบัน นอกเหนือจากอินเดียอันเป็นต้นกำเนิดของแนวคิดนี้แล้ว เรายังพบว่าในดินแดนอื่นที่รับเอาอิทธิพลของอินเดียไปต่างก็ผูกพันกับแนวคิดนี้ทั้งสิ้น

อภิปราย

ปรัชญาศาสนาที่ค้นพบในยุคอุปนิษัทนี้เป็นปรัชญาที่ว่าด้วย "พรหม" ว่าด้วยความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของ "อาตมัน" นับว่าเป็นพัฒนาการอันยาวนานของ "เอกนิยม" ในหมู่ชาวอารยันที่มีร่องรอยมาตั้งแต่เรื่องของการนับถือไฟ อย่างไรก็ตามในพัฒนาการนี้ก็ยังคงปรากฏร่องรอยอิทธิพลของคนพื้นเมืองดั้งเดิมอยู่ นั่นก็คือเรื่องของการทำ "สมาธิ" (หากเชื่อว่าการทำสมาธิในวัฒนธรรมฮาร์ป้า ตามหลักฐานรูปปั้นชายทำตาปรือที่ค้นพบ)

นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลง โครงสร้างทางสังคม การปกครอง และเศรษฐกิจของอารยัน ในช่วงยุคพราหมณะเป็นต้นมา ชนเผ่าอารยันก็ได้เผชิญหน้ากับรูปแบบทางการเมืองและสังคม รูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นในอินเดียตอนเหนือ โดยเฉพาะแถบที่ราบลุ่มแม่น้ำคงคา และสาขาของแม่น้ำคงคา รูปแบบการปกครองแบบชนเผ่า หรือแม้กระทั่งแบบอาณาจักรเผ่าเล็ก ๆ ได้สูญสลายไป เมื่อมาถึงยุคนี้ รูปแบบการปกครองแบบใหม่ รูปแบบสังคมแบบใหม่ เช่น ราชอาณาจักร สาธารณรัฐ และชีวิตแบบสังคมเมือง

ได้เกิดขึ้น ชาวอารยันประสบปัญหาในรูปแบบใหม่ ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมทางสังคมและการปกครองใหม่ จึงเป็นไปได้ว่า ศาสนา พิธีกรรม ความเชื่อที่ปรากฏในยุคก่อนหน้านี้ไม่สามารถช่วยแก้ปัญหาที่ชาวอารยันกำลังเผชิญอยู่ด้วยเหตุนี้ชาวอารยันจึงมีความจำเป็นที่จะหาหนทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับจิตใจของตน โดยมีจุดประสงค์ที่จะหลุดพ้นจาก สัมสาระ หรืออย่างน้อยก็ให้มีชีวิตที่ดีกว่าในชีวิตหน้า

ตั้งแต่ศตวรรษที่ 7 ก่อนคริสตกาลได้มีชนกลุ่มหนึ่ง ซึ่งในฤคเวทตอนปลาย เรียกว่า มูณี¹ เป็นนักบวชประเภทหนึ่งซึ่งต่างไปจากพราหมณ์ ฤคเวทกล่าวว่าคุณกลุ่มนี้มีฤทธิ์เดชสามารถหยั่งรู้ความคิดของผู้คนได้ สามารถเหาะเหินได้ พวกมูณีได้สละบ้านเรือนออกไปอยู่ป่า บำเพ็ญภาวนา ทำสมาธิ ซึ่งการใช้ชีวิตในป่าแพร่หลายมากในยุคอุปนิษัทนี้ ในที่สุดพวกมูณีก็ได้เผยแพร่แนวคิดทางศาสนาแบบใหม่ออกไปอย่างกว้างขวาง และเป็นที่ยอมรับของสังคม ดังนั้นการทำสมาธิเพื่อให้ได้มาซึ่งฤทธิ์เดช จึงมีความสำคัญแทนที่การประกอบพิธีกรรมสังเวทเพชฌดา พราหมณ์เองก็ดูเหมือนจะมีสถานะทางสังคมด้อยลงไปกว่าเดิม เพราะใคร ๆ ก็สามารถออกป่าบำเพ็ญภาวนาได้ (มีความเชื่อว่าจากปรากฏการณ์นี้ทำให้พราหมณ์คิด "ระบบอาศรม" ขึ้น เพื่อรักษาสถานะทางสังคมของตนให้สูงส่งเหมือนเดิม ดังจะกล่าวข้างหน้า) และจากความสำคัญของการทำสมาธินี้เอง ในสมัยต่อมาศาสนาฮินดูได้อธิบายการดำรงอยู่ของจักรวาลว่าเป็นเพราะการทำสมาธิของพระศิวะ หากพระศิวะตื่นจากการทำสมาธิจักรวาลจะถึงกาลอวสาน มิใช่ว่าจักรวาลคงอยู่เพราะพิธีกรรมซึ่งเชื่อกันมาในยุค พราหมณะ

แนวคิดหรือคำสอนทางศาสนาที่พวกมูณีเผยแพร่ออกไปนั้น ปรากฏอยู่ในคัมภีร์อุปนิษัทเป็นแนวคิดทาง "จิตนิยม" ทำให้พิธีกรรมลดความสำคัญลงไป แนวคิดจิตนิยมนี้จะเป็นรากฐานสำคัญของศาสนาที่จะเกิดขึ้นในอินเดีย นอกจากนี้ยังมีแนวคิดเกี่ยวกับ "อาตมัน" คือความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของอาตมัน

คัมภีร์ทางศาสนาที่สำคัญที่เกิดขึ้นในยุคนี้คือ คัมภีร์อุปนิษัท หรือที่เรียกกันว่า 108 อุปนิษัท เนื่องจากพวกมูณีที่ออกไปบำเพ็ญเพียรภาวนาได้เขียนขึ้นเพื่อบันทึกหรือเผยแพร่แนวคิดของตนเชื่อกันว่ามีจำนวนมากจนต้องเรียกง่าย ๆ ว่า 108 อุปนิษัท แต่เป็นที่น่าแปลกกว่าคัมภีร์ที่มากมายเหล่านี้ต่างบรรจุคำสอนที่คล้ายคลึงกันคือเป็นเรื่องของจิตนิยมและปรัชญาว่าด้วยเอกภาพของอาตมันอันสะท้อนให้เห็นแนวคิด เอกนิยม (Monism) อย่างเด่นชัด

ความรู้ที่พวกมูณีแสวงหาและอ้างว่าค้นพบนั้น คือ การค้นพบความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของอาตมัน การจะอธิบายความรู้นี้ เราจะต้องย้อนไปถึงความคิดเกี่ยวกับ พระผู้สร้างที่ปรากฏในฤคพ

¹ แปลว่าผู้เงียบ (The Silent Ones) หรืออาจเรียกอีกอย่างว่า ฤาษี

ราหมณะที่กล่าวว่าประชาบดี หรือ พรหม ประกอบพิธีกรรมสังเวทย์ให้แก่ตนเอง แล้วสรรพสิ่งทั้งหลายก็เกิดขึ้น นั่นก็หมายความว่า พรหม หรือในที่นี้อาจเรียกว่า อาตมันอันยิ่งใหญ่ (ปรมาตมัน) เป็นผู้ให้กำเนิดสรรพสิ่งทั้งหลายในโลก (นั่นคือทุกสิ่งทุกอย่างเกิดมาจากสิ่งเดียวกัน) และเนื่องจากความเชื่อเรื่องสัมสภาวะที่กล่าวว่าสิ่งมีชีวิตมีชีวิตที่ซับซ้อน มีการเวียนว่ายตายเกิด อาตมันหรือวิญญาณของสิ่งมีชีวิตได้ผ่านการเกิด ดับมาซับซ้อนกว่าจะเกิดในท้องของสตรี อย่างเช่น อาจเคยเกิดเป็น เทวดา สัตว์ มนุษย์ ดังนั้นสัมสภาวะจึงผูกพันสรรพสิ่งทั้งหลายเข้าด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็มนมนุษย์ สัตว์ โดยความจริงแล้วคือ อาตมัน อันเกิดจากพรหมเหมือนกัน โดยสรุปแล้วไม่ว่าจะเป็นพรหม อาตมันย่อย ๆ ทั้งหมด ย่อมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่มีอะไรจะสามารถแยกเป็นเอกเทศได้ การจะหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดได้นั้น ก็จะต้องสำนึกอยู่ตลอดเวลาว่าสรรพสิ่งทั้งหลายล้วนเป็นสิ่งเดียวกัน สิ่งอื่น ๆ นอกเหนือจากอาตมัน แล้วล้วนเป็นมายา ความจริงคือ อาตมัน (หรือวิญญาณซึ่งเป็นสิ่งเดียวกับพรหม) หากแยกวิญญาณออกจากมายาได้ก็จะพ้นทุกข์ ในความหมายของอุปนิษัทก็คือ ได้ไปรวมกับพรหม ปรชัญญานี้ดูเหมือนว่ามองโลกในแง่ร้าย เพราะชี้ว่าการมีชีวิตเป็นทุกข์ แต่ในบั้นปลายช่วยให้คนพ้นทุกข์ได้ (เพชร สุมิตร, 2520 : 51)

อาตมันเป็สิ่งที่ยิ่งใหญ่ล้ำลึกเกินกว่าจะบรรยายได้ว่าเป็นอะไรด้วยภาษา เป็นสิ่งที่ผู้ค้นหาจะรู้สึกขึ้นเอง เพราะฉะนั้นจึงมักบรรยายถึงอาตมันในทางปฏิเสธว่า "ไม่ใช่สิ่งนี้ ไม่ใช่สิ่งนี้" เป็นสิ่งที่วัดไม่ได้ จับต้องไม่ได้ และมองไม่เห็น แต่ว่ามีอยู่ ดังคำอธิบายอันหนึ่งเกี่ยวกับอาตมันที่ปรากฏในจินโทคะ อุปนิษัทว่า "นำผลไทรนั้นมาให้ข้า" "นี่ผลไทรผลหนึ่งขอรับ" "บิมัน" "กระผมบีแล้วขอรับ" "เจ้าเห็นอะไร" "เม็ดไทรเล็ก ๆ ขอรับ" "บิมัน" "กระผมบีแล้วขอรับ" "คราวนี้เจ้าเห็นอะไร" "ไม่เห็นอะไรเลยขอรับ" "ลูกข้า" บิดากล่าว "สิ่งที่เจ้าไม่เห็นนั่นแหละคือสภาวะ และในสภาวะนั้นแหละที่ต้นไทรมหิมางอกงามอยู่ เชื้อข้าเกิดลูกข้า ในสภาวะนั้นคืออาตมันของทุกสิ่งที่เป็นอยู่ นั่นคือสัตยะ นั่นคืออาตมัน และเจ้าคือสิ่งนั้น ศเวตเกตู

ประโยคสุดท้ายที่ว่า "เจ้าคือสิ่งนั้น" (ตต ตว อสิ) เป็นหัวใจของคำสอนในอุปนิษัททั้งหมด การสำนึกในความเป็นหนึ่งเดียวของทุกสิ่งทุกอย่าง การสำนึกได้ว่าโลกนี้ทั้งหมดมีเพียงรูปและนามเท่านั้น สิ่งทีจริงแท้มีอยู่เพียงสิ่งเดียวคืออาตมันซึ่งไม่อาจแยกออกจากกันได้นี้เอง ที่จะทำให้หลุดพ้นจากสัมสภาวะได้ เพราะได้ร่วมอยู่ในอาตมันอันไม่มีขอบเขต อยู่เหนือความดีและความชั่ว กล่าวคืออยู่เหนือกรรมและผลกรรม

ถึงแม้อุปนิษัทจะยอมรับว่าคนธรรมดาที่ไม่ได้ออกบำเพ็ญสมณธรรม ก็สามารถบรรลุความรู้ขั้นสูงสุด นี้ได้ แต่แนวโน้มที่เห็นได้เด่นชัดเป็นการข้องแวะอยู่กับฐานะทางโลกนั้นเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการบรรลุโมกษะ เพราะฉะนั้นความสุขในทางโลกทั้งหลายจึงเป็นสิ่งที่อุปนิษัทเห็นว่าเป็นอันตรายต่อทาง

แห่งความหลุดพ้น ความอยากและความกลัวจะไม่มีทางทำให้คนบรรลุโมกษะได้เลย (Basham, 1959: 232-256 ; de Bary, 1967 : 5-34; Edgerton in Chararria-Aguilar, 1964 : 52-62)¹

ดังที่กล่าวเอาไว้ในตอนต้นว่า บรรดามุนี ผู้ออกป่าแสวงหาความรู้ บำเพ็ญเพียรภาวนา และเผยแผ่แนวคิดใหม่ออกไปนั้นเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป อีกทั้งยังได้รับการยกย่องให้มีสถานะเหนือพราหมณ์ เพราะมุนีเหล่านี้ไม่ต้องพึ่งพาชาวบ้าน พราหมณ์จึงพยายามผสมผสานวิถีปฏิบัติ คำสอน รวมทั้งการทำสมาธิให้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบศาสนาของตน

สิ่งที่พราหมณ์ได้ทำก็คือ การสร้าง "ระบบอาศรม" และผนวกคำสอนคือ คัมภีร์อุปนิษัตเข้าเป็นส่วนหนึ่งของ "วรรณคดีพระเวท" (Vedic Literature) ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มคัมภีร์ทางศาสนาของศาสนาฮินดูที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุด

ระบบอาศรม (Asramas: The 4 stages of life)

ระบบอาศรมเป็นคำอธิบายของพราหมณ์เกี่ยวกับขั้นตอนของชีวิตว่ามีสี่ส่วนหรือวัย อันได้แก่

1. วัยพรหมจาริน (Brahmacharin) หรือวัยเรียน (บางแห่งเรียกวัยพรหมจรรย์)
2. วัยคฤหัสถ์ (Grihastha) หรือวัยครองเรือน
3. วัยวานปรัสต์ (Vanaprastha) หรือวัยอยู่ป่า
4. วัยสันยาสิน (Sannyasin) หรือวัยแสวงหาความสงบ

คำอธิบายเรื่องอาศรมทั้งสี่นี้ในที่นี้จะขอยกคำอธิบายที่ปรากฏในปาฐกถาเรื่อง "หินทุธรรม" โดยนายตรีโลกนาถ ปาวา นายกสมาคมฮินดูสมาช เมื่อปี พ.ศ. 2507 ณ ห้องประชุมวิทยาการศาสนา กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ จัดพิมพ์ในหนังสือ อารยธรรมอินเดีย โดยคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปี 2515 หน้า 75-78 ดังนี้

1. **พรหมจรรย์อาศรม** ในช่วงเวลา 25 ปีแรกนี้มนุษย์มีหน้าที่รับแต่การศึกษาไปตามวาระของตน เท่านั้น ผู้ที่เข้ามาอยู่ในอาศรมนี้เรียกว่า **พรหมจารี** เข้ามาอยู่โดยประกอบพิธีที่เรียกว่า **อปนยสนสการ** ซึ่งจัดทำแก่เด็กในขณะมีวัยได้ 8 ขวบ ถึง 12 ขวบ กล่าวคือ ส่วนมากเด็กที่มีลักษณะพราหมณ์จะจัดทำพิธีนี้ในขณะ 8 ขวบกันแทบทั้งนั้น เด็กที่มีลักษณะวรรณะกษัตริย์ก็จะจัดทำพิธีนี้ล่าลงไป คือในประมาณอายุได้ 11-12 ขวบ ส่วนเด็กที่มีลักษณะตรงกับวรรณะไวศยะ ก็จะกระทำพิธีนี้ในอายุประมาณ 12 ขวบหรือล่าไปกว่านั้นเล็กน้อย แต่สำหรับเด็กที่มีลักษณะตรงกับวรรณะศูทรแล้ว ไม่มีการ

¹ ภาควิชาประวัติศาสตร์, อารยธรรมตะวันออก : 129-130

กำหนดอายุ เพราะพวกนี้ต้องรับการศึกษาทางภาคปฏิบัติมากกว่าวิชาหนังสือ บรรดาพรหมจารีจะต้องอยู่ในพรหมจรรย์จนกระทั่งอายุ 25 ปีเต็มในระหว่างนั้น ผู้เป็นพรหมจารีจะต้องปฏิบัติตนดังต่อไปนี้

- ก. เชื้อฟังคำสั่งสอนของครูบาอาจารย์ทุกประการ และต้องถือว่าตนเองนั้นคือทาสของครู
- ข. ออกไปรับภิกษา (เหมือน ๆ กับพระภิกษุในพระพุทธศาสนาออกไปรับบิณฑบาตทุก ๆ เช้า) และสิ่งของต่าง ๆ ที่ได้รับมาก็ต้องนำมาให้อาจารย์เสียก่อน ถ้าอาจารย์อนุญาตให้รับประทานได้แล้วจึงจะเริ่มรับประทานได้ ถ้าไม่อนุญาตก็รับประทานไม่ได้
- ค. สงวนหรือรักษาน้ำกามอันเป็นสาระสำคัญของร่างกายไว้ให้จงดีด้วยวิธีการดังต่อไปนี้
  - (1) รับประทานแต่อาหารที่ดีและมีประโยชน์ต่อร่างกาย ได้แก่ผัก ผลไม้ ข้าวสาร ข้าวสาลี นมวัว ฯลฯ ในทำนองตรงข้ามก็ไม่ควรจะได้รับประทานอาหารที่ไม่มีประโยชน์ต่อร่างกาย หรือเป็นเหตุให้ไปเพิ่มความร้อนขึ้นในร่างกาย เช่น เนื้อสัตว์ต่าง ๆ สุรายาเสพติด ทุกชนิด ฯลฯ
  - (2) ก. ไม่ควรอ่านหนังสือเรื่องเพศและเรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ
 ข. ไม่ควรดูละครหรือภาพยนตร์ที่มีการแสดงเรื่องเพศ และเรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ
 ค. ไม่ควรแต่งตัวมากเกินไป(เดิมนั้นถึงกับไม่ให้ตัดผมและไม่ให้โกนหนวดเสียด้วยซ้ำไป)
  - (3) ควรอยู่เสียให้ห่างไกลจากเพศตรงข้าม เช่น
    - ก. ไม่ควรมีจินตนาการถึงเพศตรงข้าม
    - ข. ไม่ควรสนทนากันด้วยเรื่องเพศ
    - ค. ไม่ควรเล่นสนุกกับเพศตรงข้าม
    - ง. ไม่ควรสนทนากับเพศตรงข้ามโดยไม่มีผู้อื่นอยู่ด้วย
    - จ. ไม่ควรมองหน้าเพศตรงข้าม
    - ฉ. ไม่ควรมีความปรารถนาแต่ประการใดเกี่ยวกับเรื่องเพศ
    - ช. ไม่ควรพยายามพบบปะหรือคบหาสมาคมกับเพศตรงข้าม
    - ซ. ไม่ควรมีการร่วมเพศ
  - (4) ต้องไม่ทำประการใดประการหนึ่งที่จะให้น้ำกามมีอันเป็นหลังล้มเสียหายไป
  - (5) ควรตั้งใจในการศึกษาเล่าเรียนอยู่เสมอและควรพำนักอยู่ที่อาศรมของอาจารย์ โดย

ตลอด

ผู้เป็นพรหมจารีพึงปฏิบัติดังกล่าวมานี้อย่างสม่ำเสมอโดยไม่มีเวลาว่างเว้นจนกระทั่งเมื่ออายุถึง 25 ปีเต็มหรือใกล้เคียงกัน สำเร็จการศึกษาแล้วจึงขออนุญาตจากอาจารย์ ทำพิธี "เกศานตสนสการ" คือ

ตัดผมที่ไว้ยาวออกให้หมด แล้วก็ถวายสิ่งของแก่ครูอาจารย์เป็นค่าของสิ่งที่เรียกกันว่า "ครูทกษิณา" เมื่อเสร็จพิธีนี้แล้วก็ป็นอันเรียบร้อย จำลาครูอาจารย์กลับบ้านได้

2. **คฤหัสถาศรม** เป็นช่วงระยะที่ 2 แห่งชีวิต กล่าวคือเมื่อสำเร็จการศึกษาออกมาแล้ว ก็มาช่วยแบ่งเบาภาระจากบิดามารดาด้วยการช่วยทำงาน และจัดแจงพิธีสมรสเพื่อรักษาวงศ์ตระกูลให้มั่นคง ยืนนานต่อไป กับทั้งย่างก้าวเข้าสู่ความเป็นคฤหัสถ์ หรือฆราวาส แล้วเข้าจัดการงานไปตามวาระของตน เพื่อแก่การครองชีพต่อไปเป็นระยะเวลาอีกประมาณ 25 ปี (คือต่อจากพรหมจรยาศรมไปจนถึงอายุประมาณ 50 ปี) หรือจนถึงบุตรธิดาของตนเป็นคฤหัสถ์ไปแล้ว ดังนั้นท่านจะเห็นได้ว่าเขาทำทุกสิ่งทุกอย่างโดยมีวาระและธรรมะเป็นหลักอย่างแน่นแฟ้น

3. **วานปรสธาศรม** เป็นช่วงระยะที่ 3 แห่งชีวิต กล่าวคือเมื่อบุตรธิดาได้สำเร็จการศึกษาออกไปเป็นคฤหัสถ์แล้ว ตัวบิดามารดาผู้ชราก็ควรจะยกทรัพย์สมบัติมอบให้แก่บุตรธิดา แล้วตนเองก็ออกไปอยู่ที่อาศรมอันตั้งอยู่ในป่าเพื่อเสียสละอุทิศกำลัง ร่างกายของตนออกทำงานให้แก่สังคมส่วนรวม ด้วยการเป็นครูอาจารย์ทำหน้าที่ให้การศึกษา และนึกคิดแต่ในทางที่จะทำให้สังคมเจริญ แล้วก็ปฏิบัติกรให้เป็นไปตามนั้น สำหรับสตรีถ้าไม่มีความประสงค์จะไปอยู่ในอาศรมในป่ากับสามี ก็อาจจะอยู่กับบุตรธิดาต่อไปได้ ส่วนผู้ใดที่ไม่ต้องการจะออกไปอยู่ ณ อาศรมในป่า ก็อาจจะอยู่ที่บ้านได้ แต่ต้องบำเพ็ญกิจเพื่ออุทิศตนให้แก่สังคมต่อไปจนกว่าจะมีอายุถึง 75 ปี

4. **สนยสตาศรม** เป็นระยะสุดท้ายแห่งชีวิต คืออายุย่างเข้า 75 ปี ผู้ชราในวัยนี้ย่อมรู้สึกได้ด้วยตนเองว่าตนมีอายุมากแล้ว เพราะฉะนั้นก็พาดตนเองเข้าสู่สนยสตาศรม คือบวชเป็นสันยาสีเสียในอาศรมนี้ บำเพ็ญสมาธิ และพยายามแสวงหาโมกษธรรมหรือความจริงว่าตนเองเป็นใคร? พระพรหมคือใคร? ในโลกนี้มีสารพัดอะไรบ้าง? ฯลฯ เมื่อได้คำตอบสำหรับตนเองแล้ว ก็เผยแพร่ให้คำตอบนั้นได้เป็นที่รู้กันไปทั่ว ๆ โดยถือว่ามนุษย์ทั้งปวงเป็นประดุจสมาชิกในครอบครัว(บริวาร)ของตนเอง และในทำนองเดียวกันก็เป็น อนส (ส่วนหนึ่ง) ของพระพรหมด้วย สรุปก็คือว่าในอาศรมที่ 4 นี้ เหมือนกับอาศรมที่หนึ่งมากเหลือเกินเพียงแต่ว่าไม่มีการเรียนเหมือนอย่างอาศรมที่ 1 เท่านั้น หากมีจินตนาการหรือการเข้าสมาธิมาบรรจุอยู่แทนที่

อาศรมทั้ง 4 นี้ หากจะตีความอีกอย่างหนึ่งก็ย่อมนได้ว่า

1. **ศึกษากาล** ได้แก่ พรหมจรยาศรม หมายถึงเป็นเวลาแห่งการกระทำเพื่อตนเอง คือ การเล่าเรียน
2. **บริวารกาล** ได้แก่ คฤหัสถาศรม หมายถึงเป็นเวลาแห่งการกระทำเพื่อครอบครัว

3. **สังคัมภาล** ได้แก่ วรรณปรัศถาศรม หมายถึงเป็นเวลาแห่งการกระทำเพื่อสังคัมและประเทศชาติ

4. **วิศวภาล** ได้แก่ สนวนยศตาศรม หมายถึงเป็นเวลาแห่งการกระทำเพื่อมนุษยชาติทั้งปวง

วรรณคดีพระเวท¹ (Vedic Literature)

คัมภีร์ทางศาสนาของอินเดียนที่ประกอบกันขึ้นเป็นวรรณคดีพระเวทนั้น ประกอบด้วยงานเขียน 4 ประเภท คือ

1. มันตระ
2. พราหมณะ
3. อารัณยกะ
4. อุปนิษัฑ

1. **มันตระ** (ภาศิต, บทเพลง, มนตร์) จัดว่าเป็นคำประพันธ์ที่เก่าที่สุดของวรรณคดีพระเวท เป็นคัมภีร์ของศาสนาพราหมณ์ซึ่งต่อมาพัฒนาเป็นศาสนาฮินดู คัมภีร์นี้ไม่ปรากฏผู้แต่งและเวลาแต่ง สันนิษฐานว่าเริ่มแต่งขึ้นประมาณ 1500 ปี ก่อนคริสตกาล และท่องจำเล่าสืบต่อกันมาโดยไม่มีการเขียน ต่อมาได้มีการรวบรวมเข้าด้วยกัน

โคลงกลอนซึ่งประกอบเป็นพระเวทนั้นใช้สำหรับร้องสรรเสริญบูชาเทวดาในพิธีวงสรวงเทพยดา ซึ่งคงจะเป็นเทพดาประจำเผ่า นอกจากนี้ยังใช้ท่องบ่นในพิธีแต่งงาน พิธีศพมันตระประกอบด้วยคัมภีร์ 4 เล่ม คือ

ฤคเวท จัดว่าเป็นคัมภีร์ทางศาสนาที่เก่าที่สุดในโลก รวบรวมเอาบทสวดแต่เทพดาต่าง ๆ เข้าไว้ คงจะเป็นการรวบรวมบทสวดของเผ่าต่าง ๆ เข้าด้วยกันจึงมีการกล่าวถึงพระเจ้าหลายองค์ โดยมีได้ระบอบอย่างแน่ชัดว่าองค์ใดเป็นประมุขของทวยเทพ บทสวดเหล่านี้จะถูกจดจำสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคนโดยไม่มีการหลงลืมหรือบิดเบือน เนื่องจากความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมและความศักดิ์สิทธิ์ของคำสวดทุกพยางค์ จนกระทั่งมาถึงเมื่อประมาณศตวรรษที่ 8 ก่อนคริสตกาลจึงมีการจดบันทึกฤคเวทลงเป็นลายลักษณ์อักษร คัมภีร์ฤคเวทนี้ถือว่าเป็นคัมภีร์ของพวกนักบวชอย่างแท้จริงเพราะ นอกจากจะเป็นผู้แต่งขึ้นแล้วยังเป็นผู้ใช้ในการประกอบพิธีกรรมสังเวทยเทพดาอีกด้วย

---

¹ บทนี้คัดจากเอกสารประกอบคำบรรยาย วิชาอารยธรรมตะวันออก, ภาควิชาประวัติศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ : 123-125

สามเวท แต่งขึ้นเพื่อรวบรวมบทสวดที่เลือกมาจากฤคเวท เพื่อประโยชน์ในการสวดเท่านั้น จึงไม่ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับพวกอารยันนอกเหนือไปจากที่ฤคเวทได้ให้ไว้

ยัชฺฐเวท คัมภีร์นี้รวบรวมมนตร์ที่นักบวชประเภทหนึ่ง ต้องท่องบ่นในการประกอบพิธีกรรม ซึ่งประพันธ์ไว้เป็นทั้งร้อยกรองและร้อยแก้ว คัมภีร์นี้เองที่เป็นต้นเค้าให้แก่คัมภีร์พราหมณะเพราะ มีอยู่ด้วยกันหลายฉบับ "**ฉบับดำ**" คือตัวมนตร์กับคำอธิบายอย่างสังเขปในการประกอบพิธี ส่วน "**ฉบับขาว**" เป็นการอธิบายอย่างละเอียดถึงเนื้อหาแห่งพิธีกรรม ตลอดจนเหตุผลที่อยู่เบื้องหลัง การประกอบพิธีแต่ละขั้นตอน "**ฉบับขาว**" นี้เรียกว่า พราหมณะ (เข้าใจว่ามาจากคำ **พรหมะ** ในฤคเวทซึ่งมีความหมายหนึ่งในหลาย ๆ ความหมายว่า "สาระแห่งการสวด" ดังนั้นผู้ทำการสวดจึงถูกเรียกว่าพราหมณ์)

ในบรรดาพระเวททั้งสามซึ่งบางทีเรียกว่า **ไตรเวท** จะสะท้อนให้เห็นถึงความคิดพัฒนาการของความคิดในหมู่อารยันชั้นสูง ซึ่งมีนักบวชเป็นผู้นำ แต่เนื่องจากพวกอารยันมีหลายเผ่า จึงทำให้บางกลุ่มไม่ยอมรับความเชื่อที่ปรากฏในฤคเวท นอกจากนี้การที่พวกอารยันอพยพเข้ามาอยู่ในดินแดนของชนชาติอื่น ย่อมเป็นธรรมดาอยู่เองที่จะต้องปรากฏลักษณะความเชื่อของผู้คนดั้งเดิมอยู่บ้าง จะถือเอาไตรเวทเป็นตัวแทนของความเชื่อทั้งหมดไม่ได้ ดังนั้นคัมภีร์เล่มสุดท้ายของมंत्रะคือ **อาถรรพเวท** นี้จึงมีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ด้วยเหตุดังกล่าว

อาถรรพเวท รวบรวมขึ้นหลังฤคเวท บรรจุเรื่องราวของการสาปการเศก การท่อมนตร์ที่เป็นคำประพันธ์ นอกจากนี้ยังมีเรื่องของความเชื่อผีสังเทวดาแบบง่าย ๆ และเรื่องไสยศาสตร์ที่ไม่ลึกซึ้งเหมือนอย่างเรื่องราวที่ปรากฏในฤคเวท จึงเหมาะสำหรับคนที่มีระดับวัฒนธรรมต่ำกว่าคนที่เชื่อในฤคเวท เข้าใจว่าอาถรรพเวทสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อของประชาชนส่วนใหญ่ จึงมีร่องรอยของวัฒนธรรมที่ไม่ใช่อารยันผสมผสานอยู่อย่างมาก

2. **พราหมณะ** ปลายสมัยพระเวทความสำคัญของตัวพิธีกรรมสังเวทเทพยดามีมากขึ้น ในขณะที่ตัวเทพยดากลับลดความสำคัญลง จึงเกิดคัมภีร์เพื่ออธิบายความหมายของพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏในพระเวท คัมภีร์พราหมณะแต่งขึ้นราว 800-600 ปี ก่อน ค.ศ. ซึ่งยังเป็นผลงานของนักบวช (พราหมณ์) ดังนั้น จึงสอดคล้องกับหลักการใหญ่ ๆ ของพระเวท คือ เน้นการกระทำสังเวทแก่เทพยดา อย่างไรก็ตาม คัมภีร์พราหมณะก็ได้สะท้อนให้เห็นถึงเปลี่ยนแปลงในความคิดเกี่ยวกับศาสนาอยู่เหมือนกัน

3. **อาร์ณยกะ** หรือหนังสือคำสอนสำหรับใช้ในป่า ซึ่งเป็นภาคผนวกของพราหมณะ มีภาษาสำนวนและแม้แต่นี้อความคล้ายกับพราหมณะ แต่ให้ความสนใจแก่ความหมายของพิธีกรรมและความหมายในสัมหิตามากกว่าพราหมณะที่สนใจแต่กฎเกณฑ์ของการประกอบพิธีกรรม

4. **อุปนิษัต** ในปลายสมัยพราหมณะ ความเชื่อทางศาสนาของพวกพราหมณะไม่เป็นที่เพียงพอแก่สภาพของประชาชนอินเดีย ซึ่งได้ผ่านความเปลี่ยนแปลงในทางการเมือง และสังคมไปมากแล้ว ความไม่รู้สึกรู้สียงพอต่อคำอธิบายทางศาสนาในพระเวท และพราหมณะนี้ทำให้อินเดียก้าวเข้าสู่ยุคหนึ่งของการคิดค้นทางด้านศาสนาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของโลก คัมภีร์อีกประเภทหนึ่งเริ่มปรากฏขึ้นเรียกว่า **อุปนิษัต** ความสนใจของคัมภีร์ประเภทนี้มีใช้อยู่ที่พิธีสังเวทยีกต่อไป แต่อยู่ที่การคิดค้นหาทางอภิปรัชญาอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะการค้นหาทางแห่งความหลุดพ้นโดยสิ้นเชิงจากการเวียนว่ายตายเกิด ในสมัยนี้มีคนจำนวนมากออกกระทำทุกขกริยา หรือมิฉะนั้นก็ออกไปแสวงหาสมณธรรมตามป่าเขา โดยตัวคนเดียวบ้างเป็นหมู่คณะบ้าง แล้วเที่ยวประกาศคำสอนอย่างใหม่ในที่ต่าง ๆ คำสอนนี้แม้ว่าจะมีความสำคัญต่างไปจากพระเวท แต่ก็หาได้ปฏิเสธพระเวทยังไม่ยอมรับความสำคัญของ พิธีกรรมสังเวทยุคพราหมณะอยู่ เป็นแต่เพียงไม่เห็นว่าจะไปสู่อะไรที่นั่น คำสอนของอนาคาริกหรือของเรียกง่าย ๆ ในที่นี้ว่าฤๅษีเหล่านี้รวมเรียกว่าอุปนิษัตซึ่งแปลว่าการเข้ามานั่งใกล้ (เพื่อรับการสอน)

อุปนิษัต ที่แต่งรุ่นแรก ๆ เป็นร้อยแก้ว อธิบายคำสอนอย่างสั้น ๆ ด้วยบทสนทนาซักถามอุปนิษัตรุ่นหลังแต่งเป็นคำประพันธ์ก็มี ถึงแม้อุปนิษัตทั้งหลายไม่เกี่ยวเนื่องกันเอง (เพราะรวบรวมจากคำสอนของคนหลายกลุ่ม) และไม่มีเอกภาพแต่มีสาระสำคัญตรงกันในด้านคำสอนดังจะอธิบายข้างหน้า

คัมภีร์ทั้ง 4 ประเภทที่กล่าวนี้เรียกว่าศรุต คือได้ยินได้ฟังมา (หรือนิมิตจากเทพ) จึงมีความศักดิ์สิทธิ์ที่สุด ยังมีคัมภีร์อีกประเภทหนึ่งซึ่งส่วนใหญ่แต่งขึ้นในภายหลังยุคพระเวท แต่ถือเป็นส่วนต่อของพระเวทจึงเรียกว่า **เวทางค์** (คือส่วนแห่งเวท) เวทางค์เป็นเรื่องของความรู้อันจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวรรณคดีพระเวทส่วนที่เป็น **ศรุต** แต่ไม่ถือว่ามีศักดิ์สิทธิ์เท่าเรียกว่า **สมฤติ** (คือจดจำกันต่อ ๆ มา แปลตามศัพท์ว่าระลึกได้) วิชาที่จัดอยู่ในเวทางค์คือ ศึกษา (สัตตศาสตร์) กัลปะ (พิธีกรรม) วยาकरणะ (ไวยากรณ์) นิรุกตะ (รากศัพท์) ฉันทะ (หลักคำประพันธ์) และชโยติษะ (ดาราศาสตร์) (Majumdar, 1967 : 47-52)

